

Discussionem statûs *naturæ puræ* rigidis iis scholasticis, qui per ideas fictas nonnisi cum larvis sæpe pugnant, relinquimus. Explicationem verò statûs *naturæ integræ & lapsæ* remittimus ad scripturistas, & ad theologos dogmaticos & polemicos, rem hanc juxta revelatum verbum divinum ecclesiæque definitionem debitè illustrantes stabilientésque: etenim in segetem alienam, nostram non libet mittere falcem.

Denique patescit ex hucusque relatis, quòd jus *naturæ* in vim principiorum suorum, mediorum & finium sit *norma legum positivarum* eatenus etiam, ut hæ ab obligatione naturali deflectere nequeant, neque ad legis dignitatem adsurgant, imò leges esse cessent, si fundamentalibus hisce non sint manéantque inædificatæ legibus.

CAPUT II.

De principiis practicis.

§. I.

De regulis obligatoriis, suasoriis, & concessoriis.

Evolutis principiis *theoreticis* jurisprudentiæ naturalis, iis nempe, per quæ quasi in abstracta mentis contemplatione sistuntur ac ponderantur juris *naturæ* cognitiones univer-

sa

saliores circa naturam humanam, animique facultates & corporis vires, circa juris naturæ existentiam, auctorem, subjectum, objectum, fines, officia hominis varia & nexum eorum, status diversos &c; progredimur ad *practica* hujus disciplinæ principia, investigando nimirum, quomodo mediantribus ac manudentibus cognitionibus theoreticis, actiones nostræ in praxi instituendæ sint & regulandæ; frustra enim theoreticis essemus imbuti principiis, nisi hæc in praxi norma nobis essent ad recte operandum.

Patet ex his discrimen principia *theoretica* inter & *practica* juris naturæ; theoretica enim adinstar fixæ in mente nostra stateræ actionum nostrarum momenta librant; practica verò in applicatione & executione determinant reguntque operationes nostras juxta triplicem regulam hanc practicam, quid nempe reipsa fieri aut *debeat*, aut *expediat*, aut *possit*.

Pro majore trium regularum harum moralium illustratione perspicuam earum juvat adducere notionem. Itaque in genere isthoc aliæ sunt regulæ *obligatorie*, vi quarum notum efficitur, quid homo relatè ad jus naturæ *necessario* agere debeat aut omittere: aliæ *suasorie*, & per has innuitur & intelligitur, quid attento jure naturæ per modum consilii sive incitamenti ob fines præstantiores & celtiores eligere potius oporteat sive *expediat*; ita tamen, ut finem hunc altiorem
non

non sectando, nihilominus à culpa sumus immunes: aliæ *concessoriæ*, vi quarum innotescit. & conceditur homini facultas, inter fines juri naturæ aliunde consentaneos, ab eo proinde ex nullo capite discrepantes, liberè undequaque agendi quidquam aut omittendi.

Præter regulas has obligatorias, suavorias & concessorias in ipso juri naturæ fonte nullas agnoscimus & conspiciamus alias, si nempe de alia distincta juri naturalis regula morum quæstio instituat.

Recte igitur concludimus, nullum in rigore esse naturæ jus *merè permittens*, si id ipsum eo intelligatur sensu, quòd in hoc genere extaret actio moralis sive humana, quæ ad nullam prædictarum regularum esset referenda, seu circa quam jus naturæ se se haberet merè indifferenter, honestatem aut turpitudinem actionis illius moralis minimè determinando: omnis quippe moralis actio ad certam moralitatis regulam referri debet, & ab ea bonitas ejus aut malitia dimetienda venit.

Quoniam porro omnis actus *humanus* poni debet cum libertate ex parte voluntatis, & ex parte intellectûs cum advertentia ad regulam morum; cùmque bona sit actio, si morum regulæ sit conformis, mala écontra, dum ei difformis est; hinc *nullam actionem humanam indifferentem* statuere possumus aut admittere.

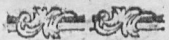

Ea hoc loco reincident quæstio, quodnam sit primum, universale & immobile regularum harum memoratarum principium eatenus, ut in eo principio conquiescant ultimè, atque ad illud, tanquam ad primam suam scaturiginem singulæ reducantur?

Indigitavimus principium istud supra §. II. veluti & §. VIII. Veruntamen paulò explicatius, & ad rem præsentem ad commodatius eo de principio hîc differere juvat.

Natura humana, ceu participata à causa & natura prima imparticipatâ, per se referri debet ad primam hanc suam originem. — Actiones humanæ pariter primum aliquod respiciunt principium, primam quandam normam regulantem, ad quam relatæ, morales efficiuntur, bonæ videlicet, si huic principio conformes, malæ, si fuerint ei difformes.

Itaque, quoad mensuram juris naturalis, justam esse actionem humanam rectè dixero, dum illa conformis est justitiæ primæ, sive imparticipatæ & infinitæ, injustam verò, dum cum ipsa hac justitia prima conciliari non potest: ex quo consequitur, valorem boni finiti metiendum esse à bono infinito; & generatim moralitatem actionum humanarum conferendam esse cum prima moralitatis regula immobili & infinita, ut valor ejus ponderari valeat & mensurari.

Nullam ergo actionem humanam honestam esse adseveravero, nisi illa cum prima & infinita honestate collata fuerit, eique probata conformis: actio nulla humana æqua erit, nisi comparatè ad æquitatem primigeniam sive infinitam; nulla humana actio sancta, provida, sapiens &c., nisi relatè ad infinitam sanctitatem, providentiam, sapientiam &c., jus nullum participatum, nullum participatum sive humanum dominium rectum sive in se, sive in suo usu, nisi relatè & conformiter ad jus imparticipatum, ad dominium primum & infinitum; rivuli nimirum à prima sua scaturigine pendent, omnemque ab ea progressum fortiuntur. — Sensu igitur jam explicato, voluntas Dei pro constitutivo juris naturalis principio statuitur.

Meritò igitur genuini jurisprudentiæ naturalis doctores contendunt atque decernunt, quòd humanæ actiones universæ respiciant & adtingant perfectionem quandam summi Dei; videlicet omnes aut viâ conformitatis ad perfectiones infinitas accedunt, aut viâ difformitatis ab illis recedunt.

“ Cum autem (*veluti inquit Zallinger*
“ §. IX. pag. 19.) Deus vi perfectionis suæ
“ imperfectus esse, sive, ut veteres agebant,
“ negare seipsum non possit, neque aliter
“ regere hominem, ei imperare, vetare,
“ aut concedere quidquam, nisi convenienter
“ suis perfectionibus; hinc rectè concludi-
mus,

mus, quòd Deus nequeat dispensare in illis juris naturæ actionibus, quæ perfectionibus suis proximè & immediatè sunt diffformes; faceret enim extunc, quòd actiones illæ *humane*, quæ primæ moralitatis normæ immediatè & ex ipsa primæ hujus regulantis normæ indole opponuntur, ei conformes essent, id est, bonæ moraliter & licitæ: id quod à sana mente nullatenus concipi posse reor.

Quodsi opponere quis velit & objicere, Deum *Gen. 22.* præcepisse *Abrahamo* occisionem filii sui *Isaaci*; excitando nimirum in *Abrahami* voluntate *resolutionem*, in vim hujus mandati perimendi sive in holocaustum (abs dubio cruentum) offerendi filium suum; & quamvis ob revocatum mandatum re ipsa occisus non fuerit *Isaac*; præceptum tamen istud, relatè ad propositam occisionem innocentis, juri naturæ contrarium eatenus esse, ut quoad hoc Deus in jure naturæ dispensasse videatur. — Hoc, inquam, opponenti, responderi poterit, intentionem occidendi *innocentem* esse quidem actionem intrinsecè malam, & primæ oppositam justitiæ: verùm, quòd *Isaac*, ætatis utpote tunc modò competentis, eatenus adhuc fuerit innocens, ut Deus violentam temporalis ejus vitæ commutationem cum vitâ æterna salvis absolutis juribus naturæ imperare non potuerit, quis adseveraverit? — Legimus profectò, quòd *Oza* ob levem arcæ contactum *2. reg. 6.* — & *Ananias* & *Saphira* propter mendacium, coram apostolorum principe

tipe morte puniti fuerint. *act.* 5. — Nolumus tamen hac differendi ratione incusare Isaacum patriarcham sanctum; quin potius ipse ob promptam divini mandati suscipiendi obedientiam, commendabilis sit maximè.

Neque per hoc Deus in jure naturæ dispensasse putandus est, quod *i. reg.* 15. per *samuelem* præceperit *Sauli* relatè ad *Amalecitas*: “interfice à viro ad mulierem, & parvulum, atque lactentem.”

Nam & parvuli & lactentes isti erant communi gentis hujus culpâ circumvoluti: voluit nempe Dominus, ut tota isthæc facinorosa gens pereat & extirpetur, ipsis etiam comprehensis infantibus, quibus nationis suæ peccatum imputatum videretur ex eo, quod legitur *eod. cap. v.* 18. “vade, & interfice *peccatores amalec*: “omnes nempe & singulos sub peccatorum nomine comprehendendo, omniumque excidium justè præcipiendo.

De usitata olim apud patriarchas etiam sanctos polygamia, in jure naturæ sociali, seu loco competente, ex instituto agemus.

Ex regulis *obligatoriis*, *suasoriis* ac *concessoriis* superius consignatis *corollaria* derivantur sequentia:

Primum: quæcunque actio humana perfectioni infinitæ *convenit immediate*, ita ut perfectio

fectio hæc prima tolli videatur, nisi suscipiatur actio ista eidem intimè concors, illa actio humana rectè vocabitur *intrinsecè bona*. — Quod si humana actio *immediatè pugnet* cum perfectione divina sive infinita, erit actio ista *intrinsecè mala*, semperque declinanda, eo quod nullo finè cohonestari queat. Intrinsecè bona vel mala proinde respiciunt *regulas obligatorias*. — Cùm itaque actiones intrinsecè bonæ vel malæ quoque referantur ad primam infinitamque moralitatis regulam sive normam, statuendum esse patescit, eas esse bonas, quia ab hac norma præceptæ sunt; non autem præceptas, quasi ab ea præscindendo in se se bonæ essent: item eas esse intrinsecè malas, quia primæ huic regulæ repugnant, & per eam sunt prohibitæ; non autem de se prohibitæ, quia malæ essent à primæva & immobili juris naturæ regula, infinitis nempe perfectionibus præscindendo: omnis quippe moralis actio, moralitatis regulam respicere debet, & ab ea bonitatem suam aut malitiam participare.

Secundum: quoniam propositos à natura fines nostris sectamur actionibus rectè institutis; quoniam & fines isti certos habent gradus, quorum unus celsior est altero, quique nec universim negligendi, nec universim præscribendi sunt; hinc actiones, quæ finiam gradus adtingimus celsiores nobilioresque, per modum consilii & invitamenti nobis propositæ censentur, quin ad eas nos

ob-

obligatio stringat. Norma actionum harum sunt *regulae suasoriae*.

Tertium: Ad adsequendos fines à natura propositos non præstantissima semper, nec præstantiora, sed competentia ac sufficientia tenemur adhibere media, dummodo illa sint efficacia satis, debitæque ordinata ad consecutionem finis præstituti; & inde *regulae enascuntur concessoriae* in ipsis tamen juris naturæ visceribus contentæ.

Quartum: Universis, id est, toti societati præceptum aliquid esse potest, quin hoc obliget singula societatis individua; eoquod finis à natura intentus nihilominus attingatur: sic agricultura, conservatio speciei seu propagatio generis humani &c. Societatem stringit, non quodlibet individuum: Unde ratione casti cœlibatûs summopere à Christo domino commendati, & à Paulo apostolo eodem consilio inculcati, inquit *Heineccius* etsi acatholicus, contra suos in religione consortes: " Absurdum est, illos, qui castum
 " cœlibatum præferunt matrimonio, coar-
 " guere, quòd generi humano malè consu-
 " lant, quasi ideo interituum sit genus hu-
 " manum..... hi parum memores præcep-
 " torum Pauli apostoli I. Cor. VII. esse vi-
 " dentur „ *Lib. 2. §. 34.* — ingenua profectò viri protestantis confessio!

§. II.

Vinculi naturalis notio competens.

Norma moralitatis primigeniæ cum sit ipsum summi Numinis imperium, five perfectiones infinitæ, ad quas humanæ referuntur actiones; hinc fonte isto detecto constabilitatque, explicatius quodammodo determinandum hoc loco venit, qua ratione vinculum istud inter Deum & hominem, jura & obligationes inde resultantes commensurandæ sint, atque ad debitum usum five effectum deducendæ.

Generatim juri *activo* obligatio *passiva* correspondet: est igitur res alia ligans five *obligans*, alia ligata five *obligata*. Per vinculum morale naturale adstringimur primo jubenti, primo obliganti in ordine ad actiones nostras summæ huic voluntati conformandas.

Imperium istud & vinculum ut sit coordinatum debite, atque propositum valeat nancisci effectum, tribus præcipuè characteribus insignitum sit oportet: debet nempe esse I. *adcommodatum naturæ rationali*, II. *satis validum*. III. *internum*.

Imperium, norma & vinculum actionum moralium naturalium est *adcommodatum naturæ rationali* per id, quod hæc juris, obligationis & consilii capax sit & particeps, & præter

præter liberam agendi vel non agendi facultatem cognitione polleat & ponderatione motivorum seu rationum ad rectè debirèque agendum determinantium.

Validum satis est & firmum, quia impressum nostris mentibus imperium Dei motiva quævis alia excludit & elidit; hæc enim universa, si cum ratione & pondere primi jubentis & cum naturali vinculo comparentur, momenti sunt ordinis que minoris, adeoque in hac collisione cedere debent bono majori & optimo. Insuper vinculum istud & imperium munitum est præmiis respectivè ac suppliciis æternis, quæ solæ hominem in officio continere sunt natae. Deo porro, tanquam omniscio cordium perscrutatori, ne vel minima ignota potest esse cogitatio.

Denique *internum* est; istud namque imperium connatum est nobis, & intimæ mensurativum conscientiæ. Præterea per ipsum rationis naturalis lumen præprimis nobis proponitur & promulgatur, principalitèrque ordinatur ad id, ut actiones nostræ valorem habeant internum, sive pro foro interiore rectæ sint atque legitimæ. Porro fines concernentes sive huc pertinentes adventitii non sunt; sed cum statu morali primigenio enati sunt, & præstituti creaturæ rationali, quæ utpote posita, non potuere non poni.

Animadvertimus in horum consequentiam, quòd ex amore Dei perfecto, videlicet ex

amore benevolo sine relatione ad præmiũ aut supplicium, suas instituere actiones recteque componere, gradum attingat quidem optimum & maximum; verũ societatem humanam spectando universim & in cumulo, mediis quoque opus erat ei passim adtemperatis: quis enim, communiter tantã virtutem constantiã colit, ut tot inter peccandi illecebras, in tanta naturæ nostræ infirmitate ac fluctuatione mentis, inter acerbissimos sæpe casus, gravissima incitamenta, pericula & tormenta præmemoratum non rumpat vinculum, si nullo idipsum æternæ vitæ expectatione, suppliciique indefinitis metu præmunitum esset atque suffultum?

Rideo hoc etiam loco materialistas & atheos, qui alto supercilio se se ex eo recte agere mentiuntur, quod cujuslibet viri sit egregii, in omnibus egregiè agere, ex eoduntaxat, quod vir sit egregius. —

Profectò, ne notionem quidem viri egregii superficiale[m] producere quis potuerit, si ab omni naturali vinculo, à decoro & honesto nostris præcordiis ab auctore naturæ infito præscindere cum ipsis ausit. — Docet insuper experientia, grandiloquos istos ampullas & sesquipedalia verba, contra verò opera valoris nullius aut minutissimi adducere in medium, dum tam speciosa de amore hominum &c. verba faciunt.

Animadvertimus denique, quòd inter jura & obligationes naturæ, quæ actionem quandam præcipiunt necessariò, aut ad eam invitant, eamve concedunt, & inter jura & obligationes, quæ actionem aliquam necessariò prohibent, memorabile & in praxi summè notabile discrimen intercedat.

Jura nimirum atque naturæ leges quidquam *prohibentes necessariò, negativæ* vocantur, & obligant semper pro semper, uti scholæ loquuntur: id est, nullo in casu facere licet aliquid, quod negativæ opponitur legi; quia nullo unquam tempore, nullòque motivo, titulo ac casu committenda sunt mala: malum autem id reputabitur semper, quod negativæ, seu necessariò vetanti opponitur legi. Sit pro exemplo: *non adorabis Deos alienos.*

Jura é contra & naturæ leges *adfirmativæ* nuncupantur, quæ actionem quandam ponendam esse *præcipiunt*; ponendam, inquam, & executioni dandam non pro omni momento, non pro omni tempore, non semper pro semper, sed juxta eventum & exigentiam circumstantiarum, loci, temporis, substratæ materiæ qualitatem &c. Pro exemplo deseruiat illud: *honora patrem & matrem*, quatenus id nempe adfirmativum est præceptum; non enim omni momento totàve die officia pietatis erga parentes positiva exhibere tenemur & producere.

§. III.

Jura & obligationes omnibus connatae.

Quemadmodum *Status* alius *naturalis* est, alius *adventitius*; ita & *jura* cum *obligationibus* correspondentibus *naturalia* sunt sive *connata*, aut *adventitia* sive *acquisita*. *Jura* *connata* rectè etiam dicuntur *absoluta* sive *universalia*; & *adventitia* sunt eadem, quæ *hypothetica* sive *contracta*: idem de *obligationibus* utriusque hujus ordinis esto *judicium*.

Jura *connata* & *connatae* *obligationes* cum ipsa hominis rerumque *natura* ponuntur; suisque cum adpertinentiis constituunt hominis *statum* *moralem* *primigenium*. Quoniam porro *natura* in hominibus eadem est specie; hinc *jura* hæc, istæque *obligationes* ad omnes omnino homines se se extendunt: sunt proinde *universales*. Nemo *vinculum* istud excutere poterit, et si pruritu quovis indomito omnem in hunc effectum contulerit operam; *naturam* ipsam exuere non posse, idem est, ac hoc non posse excutere *vinculum*.

Miseret me hinc hominum eorum & pseudo-philosophorum, qui *vinculum* istud negant esse *universale* etiam ex eo, quòd *natura* *humana* non esset eadem specie in omnibus totius *humanae* *societatis* *individuis*; impiè nimirum garriendo, non omnes ab eodem protoparente *Adamo* descendisse, *naturamque*

turámque specie aliam reperiri in hominibus
variarum procul à nobis distitarum plagarum,
aliam videlicet, quàm in partibus nostris vi-
cinioribúsq̄ue.

Verùm, quâ auctoritate portentum istud
adferitur, eâdem & rejicitur. — Insuper va-
lidissimæ rationes putido huic commento re-
sistunt. Et quis quæso! itinerantium suis in
commentariis delineare unquam potuit atque
docere, detectum à se fuisse hominem, qui
animum non habuerit rationalem, simul at-
que *internam* corporis structuram & organi-
zationem cum nostra per omnia coincidentem?

Hi pseudophilosophi ambulantes in altis
fictitiisque sui cerebri phantasiis, si rationi
ac revelationi debitum nolint deferre obse-
quium, saltem ad anatomiam suos submittant
oculos, atque ex ea, si valeant, eliciant pro-
ducantque argumentum competens & evin-
cens prætensæ diversitatis specificæ; inveniant
& in medium adferant ex hoc capite signum
validum, non omnes homines ab eodem pro-
toparente descendere: id quod profectò nun-
quam præstare poterunt, etsi & ipsos con-
suluerint antipodes, atque ab his visum re-
pertum petierint impensius.

Sanè, diversitas climatis mutationes po-
tuit inducere externas; quare nigros homines
habemus & albos &c.: imò sub eodem cli-
mate, ex eadem natione editos vidimus gi-
gantes

gantes æquè ac pygmæos: de pygmæis experientia crebrior; sed & hominem gigantem ante annos haud multos peragrantem vidimus ipsas plagas nostras & erga certum premium hominum oculis obpositum: atverò de mutatione *intrinseca* & *specifica* nullum in orbe hucusque potuit adduci exemplum. Inania igitur omnique verisimilitudinis specie destituta ea omnia sunt argumenta, quæ novatores isti quoad hoc consarcinarunt pro impostura simplicium.

Inter jura igitur universalia sive connata primum locum obtinet *jus æqualitatis*; quo videlicet id omne, quod uni justum est & naturâ convenit, id & cuivis alteri, urpote ejusdem naturæ participi, eadem lege debetur: ubi namque est eadem ratio sufficiens, & ubi sunt eadem determinantia; ibidem & idem sit ratiocinatum, idémque determinatum, omnino necessum est. Quoniam videlicet æquales sumus naturâ; hinc & juribus naturalibus obligationibusque inæquales haud erimus.

Dubitari hoc loco potest, num inæqualitas liberorum relatè ad parentes proprios referenda sit ad solum *jus naturæ hypotheticum*, veluti ad id spectat inæqualitas subditorum relatè ad suos legitimos præpositos; an verò ad *jus naturale connatum*? —

Pietatem parentibus debitam propriis, magis ob motiva varia connaturalem esse, quam

quàm rationabile istud, quod subditus quilibet alter exhibere tenetur cuivis competenti superiori obsequium, omnino tenendum; status enim parentalis etsi *in se* adventitius sit, id est naturæ superadditus sive hypotheticus, comparatus tamen ad suos descendentes vel maximè immediatiores, subjectionis connatæ rationem continet, unde illud: honora patrem &c. est juris naturæ stricti. Quare etsi subordinaciones reliquæ inter homines non excedant naturalem obligationem hypotheticam, ea tamen, quæ prolium est ad suos progenitores connata rectè vocatur; imò ab hac subordinaciones reliquæ occasionem traxisse videntur & ortum. — Patet ex his, primigeniam hominum æqualitatem generatim quoad jura, obligationes, officia & fines universales sive absolutos rejici non posse: quoad hæc enim singula omnibus æqualiter concessa & præstituta, manet determinans idem & determinatum: aliud est de subordinacione naturali liberorum ad parentes, ubi ex fonte juris naturalis absoluti determinans est aliud, proin & aliud determinatum.

Ad jura connata maximè etiam pertinet *jus conservandi seipsum*, suumque *perficiendi* statum, justisque modis ea *acquirendi*, quæ ad hunc finem necessaria sunt & adtemperata: nam *jus ad finem*, tribuit quoque *jus ad media*: ad media, inquam, adtemperata, justa, licita, honesta, nemini præjudiciosa &c. Summa quippe ratio, sapientia nimirum infinita natura

turæ rationali non nisi rectissimos præstituit fines; proinde etiam non alia, quàm rectissima ad finem horum consecutionem concessit & ordinavit media, quæ proin non ex nostro solo judicio, arbitrio, utilitate, cupiditate &c. mensuranda sunt & adplicanda.

Palmariter igitur hîc denuo hallucinatus est *Hobbesius*, sequacibus suis dictitando nefanda principia isthæc;

“ Natura dedit unicuique jus in omnia...
 “ sequitur, omnia habere & facere in statu
 “ naturæ omnibus licere. „ De cive. Cap. I.
 §. 10. — Item: “ unicuique jus est se con-
 “ servandi: eidem ergo jus est omnibus uti
 “ mediis ad eum finem necessariis. Media
 “ autem necessaria sunt, quæ ipse talia ju-
 “ dicabit; eidem ergo jus est omnia facere
 “ & possidere, quæ ipse ad sui conservatio-
 “ nem necessaria esse judicabit: ipsius ergo
 “ facientis judicio id, quod fit, jure fit vel
 “ injuriâ. „ Ibidem, Notâ in §. 10. — ulte-
 rius: “ Ex quo etiam intelligitur, in statu
 “ naturali mensuram juris esse *utilitatem.* „
 ibid §. 10. 11. &c. — Tandem post adser-
 tum in statu naturali bellum omnium in om-
 nes concludit: “ Jus omne imperandi.... in
 “ viribus & potentia, seu potius in *præpo-*
 “ *rentia* collocatur. „

Verùm, quò isthæc colliment portenta,
 quàmque sint absona, insufficientia, nociva,
 abundè

abundè patescit ex principiis nostris generalibus ac particularibus hucusque stabilitis. Conatus est *Hobbes* naturale jus omne, omnesque obligationes naturales é prima evellere radice, atque ex iniquo hoc principio, stat pro ratione voluntas, evolvere, dictorumque loco jurium & obligationum naturalium substituere *præpotentiam* merè coactivam & externam &c. ast hanc minimè sufficientem esse ac competentem ad homines in officio reipsa & per omnia continendos, eandemque bono societatis privato & publico officere, nemo non intelligit. Sanè, ipsemet *Voltaire* fateri tenetur, quod “ religio occultis, res-
“ publica verò publicis tantùm queat invigi-
“ lare facinoribus & delictis. „ *Tr. de la tolerance, Chap. 20.*

Jus porro conservandi seipsum propriamque quærendi & obtinendi utilitatem tale nec est nec tantum, ut nulli possit debeatque cedere bono jurique majori & altiori, si cum eo collidatur. — Impiè etiam statuit *Hobbes*, & infert: “ quòd in tanto & mutuo
“ hominum metu (*ob bellum omnium in om-
“ nes*) securitatis viam meliorem haberet ne-
“ mo *anticipatione*; nempe ut unusquisque
“ vi & dolo cæteros omnes tamdiu sibi sub-
“ jicere conetur, quamdiu alios esse, à quibus
“ sibi cavendum est, viderit. „ *Leviath. Cap. XIII.*

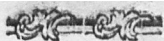
Quanta, quæso! sollicitudo, quantique conatus dolosi æquè ac violenti pro conservazione

vatione suū ipsius, commodique temporalis proprii! verūm, mirari id quodammodo cessabimus, dum recogitaverimus, quòd homines isti summum hominis bonum statuunt atque requirant in homine ipso, in conservatione suū ipsius, in deliciis sensuum; plus quàm stolidè nullum aliud bonum post sublarum bonum exiguum umbratilis hujus vitæ expectando, malum aliud nullum metuendo saltem ad speciem; etsi revera in cordibus suis futurorum metu crucientur.

Hoc igitur bonum finitum & fluxum ut conservent, omnia tibi licita esse dictitant; & sic finitum æque ac infinitum bonum amittunt infausti hi pugiles in bello omnium contra omnes. Attamen, quemadmodum *Hobbesius* phalangis hujus non ultimus, ita nec primus digladiator extitit; antesignanos enim ejus jam dudum decorticatos videmus, masticatos & conquassatos *in libro sap. Cap. 2do.* quod caput integrum relegendi meretur, & in cujus *V. II.* referuntur impii isti dicentes: “ sit autem fortitudo nostra *lex justitiæ*; quod enim infirmum est, inutile invenitur. ”)

Quoniam porro ad vitæ, membrorum, famæ, bonorūque fortunæ justè acquisitionem, & culturam debitum intervenit usus, per sese consequitur, quod jus acquisitionis, conservationis ac perfectionis excipiat *jus utendi* rebus creatis in fines à natura propositos, eique per omnia conformes:

formes: *jus* insuper *res concernentes apprehen-*
dendi, occupandi, possidendi, proprias efficiendi &c.

Circa *jus utendi rebus* hoc loco notandum,
quòd is, qui suo utitur jure, non illico rectè
semper & licitè per hoc ipsum agere cen-
sendus sit: nam ad perfectam actionis ho-
nestatem plura desiderantur, quàm ut quis
nudo gaudeat agendi jure. Aliud igitur est
jus ipsum ponendi actionem, & aliud est rectus
usus juris, seu actio rectè posita.

Tamet si quis ergo vi domini participati
disponere de re sua possit, illud eo tamen
intelligendum est sensu, quòd disponere de
ea possit non in usum quemlibet arbitrarium,
sed duntaxat in usum naturæ finibus con-
sentaneum, & immobili regulæ domini im-
participati adtemperatum.

Profectò in jus naturæ peccaret is om-
nis, qui pro solo domini & arbitrii exerci-
tio, aliòve fine haud recto, adeoque sine
competente & saltem concedente juris na-
turalis regula, res suas aut petulanter de-
strueret, aut prodigè dilapidaret, aut in per-
niciosum damnabilemque expenderet luxum
&c. — Dominia rerum *participata* sunt, atque
ab auctore naturæ in nos derivata; consec-
tarium proinde est, quòd non nisi juxta sa-
pientissimum ejus consilium usurpanda sint
& practicè exercenda.

Progredimur à jure acquisitionis, conservationis, usûs &c., ad *jus securitatis*; quisquis enim juribus gaudet jam memoratis, gaudet eo ipsò pariter jure ponendi eorum objecta in statum securitatis, eâ videlicet ratione, ut competentia valeat impendere ad minicula mediâque, per quæ res sua sit immunis ab invasione aliorum & læsione: jus nempe habet, ne lædatur ab altero, ne alter in sua involet jura; & huic juri securitatis activo correspondet ex parte cujuslibet obligatio passiva, jus alienum haud turbandi.

Jure igitur resistitur universis in jus meum involantibus & quaqua ratione invadentibus idipsum ac turbantibus; talis autem resistentia debitis vestita conditionibus *jus defensionis* nuncupatur. — Defensio hæc aut *via juris*, aut *via facti* locum habere potest, videlicet pro exigentia circumstantiarum. Cessat in statu civili *jus armatum*, seu *via facti* in ordine ad jus suum extorquendum, transitque jus istud privatum physicæ coactionis ad *actionem*, sive ad forum competens; quapropter leges censent vim illam injustam, dum quis id, quod sibi deberi judicat, non reposcit per judicem. Rectissimè profectò privata cessant & silent arma, ubi bonæ leges dirigunt atque loquuntur.

Veruntamen defensio aliter fieri quandoque nequit, quàm ut lædenti vis inferatur physica *per viam facti*, sicque cogatur ipse ab

ab injuria desistere. — Quodsi igitur ad repellendam vim injustam non alia pateat via, sitque extremum in mora periculum, obtinebit vulgatum istud: *Vim vi repellere licet*. Quocirca tamen bene notandum, quod in talibus eventibus semper debeamus uti *moderamine inculpatæ tutelæ*; id est, defensionem meam non nisi mediis competentibus & ad propositum effectum necessariis suscipere possum atque perficere; minimè verò mediis impertinentibus, infligendo videlicet mala pro hoc casu non necessaria in ordine ad avertendum malum intentatum. Unde, si quis injustum aggressorem vitæ mutilando repellere posset, aut aliorum invocando auxilium, illicite eum occideret; jus enim *necessitatis activæ* limites *necessitatis passivæ* transcendere nequit.

Quæri hoc loco potest, an jus propriam vitam conservandi pertineat ad regulam *concessoriam*, proin interveniente v. g. titulo quodam charitatis relatè ad statum invaloris injusti me non obliget; num verò jus illud spectet ad regulam *obligatoriam*? — Quòd in concursu ac collisione amittendæ aut veræ virtutis aut propriæ vitæ, teneat vitæ præferre virtutem v. g. religionem, confectum est apud omnes rectè sentientes; proinde in conflictu hujus ordinis, non currit regula obligatoria vitæ conservandæ, quin potius eam profundendi.

Igitur status quæstionis nostræ potissimum in eo est, utrum ab injusto aggressore vitæ
im-

impetitus quis & invasus, ex altiore charitatis titulo desistere nequeat à resistantia, sicque suam non coactus possit exponere & perdere vitam, ne invasorem injustum occidere teneatur, eò quod non suppetat medium aliud vitam suam conservandi, quàm per realem invasoris hujus injusti occisionem?

Suppono hic generatim, quod vir quilibet bonus & honestus societati humanæ utilis sit & optabilis. Porro in casu præmemorato superior vitam suam conservare tenetur etiam propter bonum subditorum, patrifamilias ob bonum familiæ &c.: quare ergo non vir bonus ob societatem, cujus membrum est perutile? — Deinde jus vitam conservandi propriam tributum est nobis & concreditum à Deo, tanquam administrato-ribus ejus aut depositariis; non enim nos, sed Deus vitæ nostræ dominus est: proinde juxta voluntatem ejus conservanda erit, non autem nostro pro judicio & arbitrio. — Insuper, si homo justus relatè ad invasorem vitæ suæ injustum à medio justæ defensionis desistere veller, ne injustus adgressor periret temporaliter & æternaliter, ampliari posset periculum communiùs honestos invadendi probosque, utpote de quibus facilius sperari posset neglectus resistantiæ ex motivo singularis charitatis. — Ob hæc igitur resolvi posse videtur, Dei voluntatem quoad conservationem vitæ propriæ nobis ab eo concreditæ obligatoriam esse etiam pro casu su-
pra

pra memorato. — Et quis in tali constitutus extremo vitæ discrimine instinctum non sentit stimulumque validissimè abripientem tentandi extrema?

Jus necessitatis non solum ex injusta aliorum adgressione, sed & ab aliis variis casibus & eventibus calamitosis, veluti à naufragio, incendio, aquarum inundatione, inopia annonæ &c. provenire potest & enasci. — His igitur in eventibus pro rata circumstantiarum & obsectorum currit obligatio salvandi seipsum, proximum, fortunæ bonæ: spectandus nimirum est ordo bonorum in communi periculo constitutorum.

Sic vita propria in æquali periculo præferenda est vitæ proximi; vita proximi præferenda est, etiam nostris fortunæ bonis; bona fortunæ nostra bonis fortunæ proximi anteferuntur &c. — Paret igitur, quòd vita anteferenda bonis fortunæ; est enim ordinis præstantioris: unde si quis constitutus sit in extrema necessitate conservandæ vitæ ob inopiam annonæ, jus, quod ante hanc necessitatem erat duntaxat imperfectum, transit in perfectum relatè ad alterius bona in effectum tollendæ necessitatis extremæ requisita & necessaria: potest ergo in hac necessitate constitutus bona hæc justè apprehendere sibi impendere; ubi & resultat ex parte alterius obligatio perfecta non resistendi, seu jus illud extremè indigentis non turbandi.

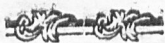
§. IV.

De juribus & obligationibus hypotheticis.

Discussis juribus & obligationibus *absolutis* five connatis, jura & obligationes *hypotheticas* five acquisite expendimus, ea nempe jura illasque obligationes, quæ ex statibus proficiscuntur adventitiis, quæque proinde constituunt hominis statum *moralem acquisitum*, prout is à statu ejus *morali naturali* contrahitur: *hypothetica* namque ea hoc loco jura vocamus & obligationes contractas, quæ ex supposito facti cujusdam proprii aut alieni, aut ex varietate rei, loci, vel temporis enascuntur.

Quatuor præcipuè classes & fontes *jurium* & obligationum *hypotheticarum* statuuntur; videlicet, I. Adjuncta seu circumstantiæ actionum *, II. Pacta, seu conventiones **, III. sublata rerum primæva communio per divisionem bonorum ***, IV. Status sociales ****.

* Potest itaque actio quædam considerari vel secundum seipsam duntaxat, vel etiam secundum sua connorata five adjuncta, utpote per quæ materia juris alia fit atque alia, ita, ut eodem amplius jure censeri nequeat; circumstantiæ enim mutant casum sæpe sæpius atque judicium: unde, etsi occidere auctoritate privata hominem prohibitum sit ipso

ipſo etiam jure *absoluto* ſive *connato*; licitum nihilominus evadere poteſt propter adjuncta actionis jure *hypothetico*, ſuppoſito nimirum, quòd iniquum vitæ meæ inſidiatorem aliter repellere nequeam. — Et écontra contingere poteſt & emergere, quòd id, quod aliunde honeſtum eſt & juſtum, ob mutatas circumſtantias inhoneſtum fiat & injuſtum: ſic reddere unicuique, quod ſuum eſt, juſtum eſt & honeſtum; atverò ſi reddam in tempore, loco, aut circumſtantiis incomperentibus, vel ubi alter re illa cum injuria tertii abuteretur, redditio minus honeſta foret aut iniqua; unde inquit Cicero: “ Multa, quæ naturâ honeſta videntur, temporibus fiunt non honeſta. ” *Lib. III. offic.* — Profectò, reſponſenti ſuum reddere depositum, ſi generatim rem ſpectes, juris eſt etiam naturalis; at, ſiquis integræ adhuc rationis arma apud re depoſuerit, eadémque repetat, dum mentis eſt impoſ aut furioſus, reddere delictum erit, & non reddere officium *hypotheticum* ob murata rei adjuncta.

** Porro ob inita *pacta* jus contrahitur novum, novæque ſuſcipiuntur obligationes. Jus paciſcendi ſeu ineundi pacta, ſe ſequè mutuò conſtringendi, connatum eſt & *absolutum*, contineturque in jure ſe conſervandi, ſuumque perficiendi ſtatum; id verò, quod ex pacto, conventionè, promiſſione acceptata &c. jus oritur cum obligatione reſpondente, eſt *hypotheticum*: quare pacta, quæ antea erant
E 2 volun-

voluntatis, id est, quæ iniri poterant liberè aut omitti, postea fiunt necessitatis; inducunt nempe obligationem præstandi id, quocirca conventum est, aut data fides.

*** Insuper jura & obligationes hypotheticæ diffluunt plurimæ ex sublata primæva communione bonorum, & substituta rerum divisione indeque introducto earum dominio — Rerum igitur communio primæva refertur ad hominis statum primigenium, & divisio adventitium respicit statum: quocirca ait *Zallinger*: “ Spectato primigenio statu hominis, ac secluso adventitio, *rerum communio* cogitari debet, quæ rationem sufficientem in natura ac finibus hominis rerumque habet. Ea autem communio negotativa est; nam quia omnibus jus competit utendi rebus in medio positis, intelligitur, res esse omnium sive communes: quia verò nemo, antequam res apprehendat atque occupet cum animo easdem sibi habendi, dicere potest: hæc res est mea, illa est tua; idcirco etiam intelligitur, eas esse nullius. Sunt ergo res *communes* relatè ad jus eas apprehendendi atque occupandi: sunt *nullius* relatè ad occupationem & ortam inde proprietatem. Ac *communio primæva* rectè definitur jus connatum apprehendendi res nullius vi libertatis naturalis singulis in solidum competens. Cap. XIV.
“ §. CIX.

Discédendi à communione primæva, & rerum inducendi dominia, non una potest assignari ratio; aucto enim hominum numero, ea, quæ sponte nascuntur, minimè poterant sufficere ad victum, vestitum, habitationem aliásque indigentias & necessitates; sed opus erat culturâ assiduâ, magnóque ac bene partito labore, ut res usui aptarentur competenti, cunctisque sufficerent in usus præmemoratos. — Insuper quæ pax & tranquillitas, quæ justitia & subordinatio, quæ industria rite repartita locum haberet, si res labore partæ ab aliquibus, aut non curatæ ab aliis in communione remanerent? Nonne permulti torperent otio, iidémque præ aliis vivere delicatius fortè optarent atque coniterentur? — unde rectè notatur in jure: “ naturale vitium est negligi, quod communitè possidetur; utque se nihil habere, qui non totum habet, arbitretur: denique suam quoque partem corrumpi patiatur, dum invidet alienæ, „ *L. meminimus 2. C. quando & quibus parta pars.* — Et pro causa præcipua assignatur motivum, ut arceantur discordiæ & rixæ, “ quæ in re communi immensæ oriuntur „, *L. in re communi 26. D. de servit. præd. urban.* — Quoad rem præsentem rectè tamen advertit & inquit *Puffendorffius*: “ Nequaquam autem ideo res sunt distinctæ, ne quis per eas aliis inferret, & ut divitiis repertis solus incubaret. . . . Inde post proprietatem rerum introductam data est facultas hominibus non tan-

“ tantum commercia insigni cum utilitate
 “ generis humani exercendi, sed & materiã
 “ partã humanitatem & beneficentiam erga
 “ alios uberius expromendi, cum antea ope-
 “ ra tantum ac labore liceret inservire ”
 de J. N. & G. L. II. C. VI. §. 5.

**** Denique é *statibus socialibus*, sive ex
 initis societatibus jura sequuntur & obliga-
 tiones naturales *hypotheticæ*: quippe eo ipso,
 quo quis societatis legalis recteque ordinata
 membrum efficitur, obligationem contrahit
 leges sanctionesque societatis illius observan-
 di, sitque particeps concernentium societatis
 jurium. Veri christiani, boni civis &c. offi-
 cia præstare tenetur. quisquis inter ecclesiæ
 aut reipublicæ membra jure numeratur: nam
 alia præcepta, alia vetita solo eoposito sta-
 tu intelliguntur, quin singulari lege sit opus.

Deducitur ex his, quòd status socialis,
 ex quo jura nascuntur & obligationes, talis
 debeat esse ordinis, ut potestate gaudeat ac
 jure socios reipsa obligandi aut per se, aut
 per respectum authoritatis altioris in socie-
 tatem influentis; quodque rationalis nature
 finibus consentaneus esse debeat & per om-
 nia adtemperatus, & sic nulli statui aut im-
 perio alteri possit esse præjudiciosus. — Ex
 quo per se ac manifestè consequitur, quid
 sentiendum sit de societatibus illis particula-
 ribus & clanculariis, quæ authoritate legitimi-
 ma socios seu membra obligandi destitute
 sunt.

sunt, & nihilominus, non sine imperantium aliorumque præjudicio, potestatem quasi legislativam sibi arrogare frivole præsumunt.

§. V.

Discutiuntur jura perfecta & imperfecta cum correspondentibus obligationibus & officiis.

Differentia inter jura & obligationes naturales perfectas relatè ad eas, quæ imperfectæ nuncupantur, generatim figitur in eo, quòd ad præstanda officia jurium & obligationum naturalium perfectorum compelli possit etiam invitus; contra verò, etsi ad præstationem officiorum profluentium é juribus & obligationibus imperfectis quis teneatur ex naturali æquitate, charitate &c., ad eam tamen præstationem cogi nequeat reluctans.

Hoc igitur sensu officiorum perfectorum & imperfectorum quædam est differentia tam ratione præstantis, utpote qui ex parte perfectorum compelli, & ex parte imperfectorum invitus compelli non potest; quàm ratione illius, cui officia hæc præstanda veniunt; is namque ad officia primi generis jus habet compulsivum, non item ad officia generis secundi.

Animadvertendum intuitu perfectorum jurium & obligationum naturalium perfectarum, quod jure naturalis libertatis, veluti & jure
con-

conservandi perficiendique statum suum, actionum suarum quis & earum etiam rerum, quas justo titulo *suas* vocat, sit dominus rationalis & arbiter; quodque proinde pati non teneatur, ut alius in rem suam inolet, eam violet, minuat, deteriorem in statum conjiciat, aut rectum illius impediatur usum: unde quivis jure gaudet stricto & perfecto resistendi violationi cuicumque, involantemque cogendi, ut & à juris hujus violatione desistat, & jus violatum resarciat; secus enim infirma essent naturæ jura, & effræni alieno arbitrio per se se exposita,

Paucis: jura perfecta & reciproca obligationes perfectæ hunc sortiuntur effectum, ut id, quod mihi eorum intuitu competit sive in genere jurium, famæ, actionumque mearum, sive in genere jurisdictionis legitime acquisitæ, sive quoad bona fortunæ, quæ justo titulo sunt mea, in vim juris naturæ defendere valeam contra quoscunque, ereptumque vindicare; quodque reciprocè ex parte cujuslibet obligatio vigeat naturalis & perfecta, singula isthæc relinquendi intacta, & ex nullo fucato quæsitive titulo è justo statu possessionis aut domini mei deturbandi aut ejiciendi, etsi etiam status ille possessionis primigenius non sit, sed hypotheticus, seu tractu temporis legitime acquisitus. — Aggerem hunc nisi ipsum jus naturæ elevasset & obvallasset, nemo certè in possessionibus suis utcumque longævus ac justis securus

curus amplius effret contra avidos mortalium
ausus irruptionésque præpotentes.

De juribus & obligationibus *imperfectis*
speciatim animadvertendum, quòd, quia in
vim juris naturæ cuilibet competit suiipsius
conservatio, ac perfectio sui statûs, hinc &
jure gaudeat ea adhibendi media, quæ ad
hujus finis consecutionem apta sunt & com-
petentia. Perfectò natura alteri in alterum
multa vitæ præsidia constituit atque subsidia,
eoquod singuli ad tollendas é medio proprias
omnes indigentias sibi passim haud sufficere
dignoscantur: quapropter cuilibet à naturæ
auctore triburum est jus, implorandi aliorum
præsidium, auxilium & operam; cui proin-
de implorationis juri, naturalis correspondet
obligatio id non turbandi, aut non impe-
diendi implorationem.

Quæritur nunc, utrum quoque vi juris
naturalis stringat obligatio petito deferendi,
seu præstandi imploratum? — obligatio dif-
fluere potest aut ex fonte strictæ justitiæ,
aut ex solo fonte charitatis, æquitatis &c. —
Compelli vi justitiæ nemo potest ad præstatio-
nem implorati æqui adhibitâ vi in ordine ad
extorquendum ab invito; quia ea est *liberta-
tis naturalis* indoles & ratio, ut cogi nemo
possit ad impendendum alteri præsidium, ad
operam meam ei elocandam &c. — Quodsi
tamen implorans verè indigeat re postulata,
atque ex parte implorati omnigena subsit
præ-

præstandi facultas, tenebitur is ex æquitate, charitate &c., id est, in vim *obligationis imperfectæ* suffulcire ac sublevare alterius sive implorantis *jus imperfectum*. — Sanè, si fas esset & proclive cuivis, in alterius actiones vi juris naturæ sibi adrogare imperium, eumque re sua unà & libertate privare, mendicitas in latrocinium transfunderetur, hominumque desidia nutrimentum haberent perpetuum, toti societati præjudiciosum. Et ex alia parte præpotentiores ex aliis hominibus naturali libertate æquè ac ipsi gaudentibus mancipia facerent, si auxilium operamque vi ab eis extorquere auderent,

Jus porro aliud dicitur *internum*, aliud *externum*. Jus *internum* quoad præsens rectè illud nuncupatur, cujus usus non tam coram externo, quàm coram interno judice Deo, cordium scrutatore, propriæque conscientiæ tribunali impunitatem habet ex eo, quòd sæpe memoratis naturalis moralitatis regulis & finibus sit consentaneum. — Jus *externum* illud vocitant, cujus usus à legibus humanis non vindicatur, sed dissimulatur, dum leges humanæ actionum externarum nexum cum internis non dimetiuntur, videlicet de internis non judicando. — Jus istud hoc spectatum sensu ad jus naturæ in rigore non pertinere, ex eo deducitur, quòd omnes humanæ actiones moraliter bonæ sint aut malæ, proinde referri debeant ad internas regulas vel obligatorias, vel suasorias, vel concessorias:

cessorias: unde & Cicero vidit, quid ob eam causam inter humanas ac naturales leges intersit, dixitque: “ aliter leges (*humanae*) aliter “ philosophi (*tractantes jura naturae*) tollunt “ astutias. Leges, quatenus manutenere res “ possunt: philosophi, quatenus ratione & “ intelligentia „ Lib. III. offic. — Et Seneca exclamat: “ quàm angusta innocentia est, ad “ legem bonum esse! quanto latius officio- “ rum, quàm juris regula pater! quàm mul- “ ta, pietas, humanitas, liberalitas, justitia, “ fides, exigunt, quæ omnia extra publicas “ tabulas sunt? „ Lib. II. N. XXVIII. *de ira.*

Variis nunc determinatis jurium speciebus, dicendum nonnihil restat de *injuria* & *damno* — Injuria latissimè sumpta id omne censetur, quod fit jure in se non suffragante, etsi quis animum nocendi non habeat. Minus latè, est violatio juris imperfecti. Propriè & pressius est violatio juris perfecti; tunc videlicet, quando quis malitiosè invadit bonum vitæ, membrorum, famæ, jurium ac bonorum spiritualium & fortunæ. Quemadmodum igitur perfecta est obligatio jus alterius perfectum haud violandi; ita & correspondet obligatio perfecta ab injuria desistendi, & læsum reparandi jus & bonum, quo sensu restitutio intelligitur.

Damnum proinde quis incurrisse intelligitur, dum per violationem alterius jam minus habet *de suo*, quàm habuit ante, aut
nunc

nunc habere posset ac deberet: id quod si per actionem alterius *malitiosam* illatum fuerit damnum, tunc, quia damnum sine interpolatione continuatur, & injuria singulis veluti momentis renovatur, usque dum singula restituantur in statum pristinum; hinc juris perfecti est exigere reparationem injuriæ damnique causati, & ex parte alterius resultat obligatio perfecta damnum & injuriam pro viribus reparandi.

Officia imperfecta transeunt in perfecta, dum objecta regularum suavoriarum & concessoriarum aut per statum contractum seu adventitium aut per initam societatem, aut per pacta explicita, vel tacita, aut per justas imperantium leges regulis obligatoriis hypotheticis subjiciuntur. Sic v. g. societatem ineundo minorem majorémve, quæ socius multa præstare teneor ex obligatione perfecta, quæ ante non nisi ex obligatione imperfecta, me concernebant.

Pro fine adhuc notandam, quòd intercedat distinctio inter jura, quæ alienari possunt, aut quibus pro nudo arbitrio renunciare quis potest; & inter ea, quæ pro libitu privato transferri in alium nequeunt aut remitti, quibusve renunciari nequit; quæ proinde officio, statui aut personæ adhærescunt indivulsè. — Sic v. g. clericus renunciare nequit immunitati toti statui concessæ. *C. si diligenti. 12. & C. significasti. 18. de foro com.*

competente. — Neque imperans privatim renunciare potest iis, quæ suo nexa sunt imperio, quæque communi ac legitimo consensu ad illud sunt devoluta: profectò, *per quas causas res nascitur, per has & dissolvitur* — Illud ergo vulgatum: *quilibet potest renunciare juri suo*, in multis quidem obtinet, non item in omnibus: unde & persona publicæ officii suscepti jura & primigenia, & legitimè acquisita facta teçta conservare tenetur adversus quemcunque, & sic muneris suscepti fideliter & strenuè adimplere officia.

§ VI.

De imputabilitate.

Ad rationem moralitatis completæ non sufficere, quòd actio penes seipsam consideretur, sed requiri insuper, ut ponderetur tum juxta circumstantias sive adjuncta, tum circa operantis finem seu animi propositum, deducitur ex prioribus. — Quæritur nunc, quâ ratione actio quædam ejusque consecutiones moraliter alicui valeat imputari? — Quocirca præviè notandum, imputationem hanc referri posse vel ad actiones *proprias* earumque consecutiones, vel ad *alienas*; quidquid enim quis per alium facit, per seipsum fecisse censetur.

Imputare igitur nihil est aliud, quàm adscribere alicui causam & effectum cujusdam actio-

actionis, sive consecutiones ejus & consecutaria. — Porro imputatio duabus constat partibus; videlicet imputatione *facti*, dum quis declaratur cujusdam actionis auctor; & imputatio *juris*, dum actionis consecutaria ad aliquem referuntur eique adsignantur; quisquis enim particeps est actionis, cum qua certas nexas esse consecutiones ignorare nec potuit nec debuit, in has ipsas consensisse reputatur. — In omni igitur foro imputatio *facti* propria est *auctoris*, & imputatio *juris* est propria *judicis*; & ille, in quem utraque hæc imputatio dirigitur, reus *nuncupatur*. — Quod si imputatio completè sumatur, revoceturque ad vim cogitandi naturalem, ratiocinatione debet constare tali, in qua præmittitur & lex, & legis sequelæ; v. g. *Qui fratrem occidit, reus est mortis*: in qua demum ponitur factum; atqui *Cain occidit fratrem*: & in qua demum sub ratione conclusionis imputatio *juris* sive sententia enunciatur dicendo: ergo *Cain reus est mortis*.

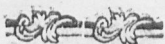
Imputatio *juris* fieri nequit sine imputatione *facti*, & imputatio *facti* locum non habet competentem, nisi actio fuerit libera sive in potestate agentis, ita nimirum, ut is potuerit non agere. — Cum igitur liberum seu voluntarium id nuncupetur, quod procedit à voluntate cum prævia cognitione ex parte intellectûs, juxta vulgatum illud: *nihil est volitum, quin fuerit præcognitum*; hinc imputabile nihil est, nisi præsuppositis cognitione

tiore & electione. — Quoniam porro cognitioni opponitur *ignorantia*, & cum voluntatis electione ac determinatione nexum habent *vis ac metus*; idcirco & hæc spectanda sunt, ut uberius pateat, quid imputabile sit & quousque.

Itaque cognitioni ad agendum necessariae opponitur ignorantia & error. Rem ignoramus, dum omnino nihil illius nobis in mentem venit, quando agimus; & errare quoad hoc dicimur, dum laboramus opinione plane contrariâ & falsâ. Decidendum igitur hoc loco breviter, quomodo ignorantia & error in humanas actiones influant.

Ignorantia & error sunt causa actionis, si iis submotis sive sepositis non fieret actio; & tunc ignorantia vel error vocatur *antece-*
dens sive efficax. — Quodsi errans aut ignorans ita operetur, ut errore etiam detecto, veritateque comperta, ageret nihilominus, dicitur error vel ignorantia *concomitans*: actio nempe fieri tunc dicitur non *ex* errore, sed *cum* errore aut ignorantia, sive *ab* errante vel ignorante. — Denique error aut ignorantia est *subsequens*, quæ nimirum sequitur actionem, non eam quidem, quæ cum hac ignorantia ponitur, sed aliam præcedentem actionem, ex qua hæc ignorantia sequitur: uti si quis librum, in quo divinæ aut humanæ continentur leges, projiciat in ignem, ne eum legendo deveniat in cognitionem eorum,

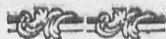

rum, quæ agenda sunt aut omittenda. Siquis requisitis mediis omnibus adhibitis ignorantiam cavere aut deponere non potest, dicitur ignorantia *invincibilis*, & hæc culpâ vacat: si vere præcaveri potuerit aut deponi, *vincibilis* nuncupatur, & ignorantia imputatur ad culpam. — Sicut ergo actio ex ignorantia invincibili posita non imputatur bene tamen ea, quæ proficiscitur ex ignorantia vincibili; ita & ignorantia & error antecedens immunis est ab imputatione morali, minimè verò ignorantia concomitans & subsequens. — Vincibilis ignorantia secernitur in *adfectatam*, dum quis id, quod interest scire vel nosse, ex industria negligit aut evitat; & in *crassam* sive *supinam*, quando aut penitus nulla, aut ferme nulla adhibetur opera, in ordine ad deveniendum in notitiam eorum, quæ nosse quis & potest & debet. — Porro, qui notitia caret, qua nec potest, nec debet esse imbutus, uti infantes & æmentes, dicitur laborare ignorantia *negationis*; quod si verò rem quis nosse possit & debeat, ignorantiam *privationis* habere dicitur. — Ignorantia etiam est alia *juris*, si nempe ipsam quis ignoret legem, v. g. quòd nefas sit conjugem ducere alienam; & alia *facti*, si quis ignoret, hoc vel illud factum particulare sub lege comprehendi, v. g. eam, quam quis ducit, esse conjugem alienam. — Icti romani titulo peculiari agunt de ignorantia juris & facti, quomodo nempe aut factum cum suis adjunctis, aut quid in radice sit obligationis &

& honestatis quis ignorat. Ignorantiam juris
positivi, insuper & facti inter homines facile
obtinere compertum est; horum enim no-
ritia non ex interna vi ratiocinandi postula-
rur, sed acquiritur institutione externa: ig-
norantia *juris naturæ* qua ratione locum ha-
bere possit, diximus §. VIII. pag. 34. & 35.
— circa rem hanc *Heineccius* in sequentem
loquitur modum: “ Facti circumstantia &
“ prudentissimos fugere, ac proinde error
“ hujusmodi inculpabilis, invincibilis, invo-
“ luntarius esse potest: error verò juris in
“ *jure naturali* admissus, non excusat, quia
“ hoc jus unicuique per rectam rationem
“ est promulgatum, nisi fortè ætas, stupidi-
“ tas, ipsiusque juris illius ratio paulò sub-
“ tilior, mitiorem sententiam suadeat: quod
“ verò ad *jus civile* adtinet, illius ignorantia
“ eatenus meritò imputatur, quatenus illud
“ & promulgatum est, & ita comparatum,
“ ut in hominem hunc cadat ejus scientia.”
Lib. I. J. N. & G. §. CVIII. — Verùm
quousque jus naturæ promulgatum sit sive
per rectam rationem, ceu principium indi-
cativum internum, sive per complura alia
principia indicativa externa, facile colligitur
ex hucusque actitatis, ex quibus & confici-
tur, ignorantiam juris relatè ad jus naturale
quoad varios excusabilem esse, iisque non
imputari. — Circa ignitionem juris relatè
ad causam veræ religionis inquit *Zallinger*:
“ Cum divino ore prolata sit gravis illa sen-
“ tentia: *qui non crediderit, condemnabitur,*
F Marci

« *Marci XVI. v. 6.* nequit ignorantia invitibilis facile præsumi eorum, qui in falsis sectis computrescunt, veritate catholica ex omni parte circumlucente „ Lib. I. J. N. p. §. XXXI. — Quid denique sit *voluntarium*, per se consequitur ex momentis hucusque expensis; quocirca tamen notandum aliud esse tale vel *in se*, vel *in sua causa*. Cui voluntaria est causa, eidem & imputatur causatum, etsi idipsum pro eo instanti non cognoscatur, nec eligatur cum actuali advertentia & arbitrio: tenet ergo hoc loco illud *qui est causa causæ, est & causa causati*.

Coactio seu *vis à ICTo Paulo L. vis autem 2. D. quod metus causa gestum erit*, dicitur majoris rei impetus, qui repelli non potest. Extrinsecus ergo provenit; sique is, qui vim patitur, reluctetur pro viribus, corpore nimirum & animo, imputari non potest id, quod vi gestum, aut potius extortum est: unde *S. Lucia V. M. Paschasio tyranno* respondisse legitur: “ Si invitam jusseris violari, castitas mihi duplicabitur ad coronam.”

Vis itaque in mentem non cadit, neque in actus internos: fieri quippe nequit, ut quis nolens velit, aut volens nolit, quo sensu libertas nostra vocatur intrinseca menti. Mens igitur libera est à coactione, tam circa actus internos, quam imperatos.

Sed & est coactio quædam minus propria vi cujus quis tormentis adigitur ac cruciaturibus

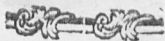
bus ad sceleris confessionem, aut etiam ad religionem sive fidem ejurandam. — Intuitu confitendi sceleris commissi hoc maximè principio niti conantur, qui abrogatas gestiunt iudicum certi generis quæstiones; quâ & voce intelligi possunt tormenta, corporique inflicti dolores ad eruendam veritatem. *L. item apud 15. §. 41. D. de injuriis.* Sic enim argumentari adsolent ex *L. in criminibus 1. §. 23. D. de quæstion. &c.* “Res est fragilis & periculosa, & quæ veritatem fallat: nam plerique patientia sive duritia tormentorum ita momenta contemnunt, ut exprimi eis veritas nullo modo possit: alii tantâ sunt impatientiâ, ut quodvis mentiri, quam pati tormenta (torturam) velint”. Nimirum in complexu dicunt, mentietur, qui ferre potuerit; mentietur, qui non potuerit. — Verùm, quem reipsa hæc differendû ratio pro securitate communi ac bono publico sortiatur effectum, iudicibus relinquendo competentibus. Illud notum, quòd iudici legaliter interroganti responsum debeat competens: num verò debitum istud extorquere valeat mediis coactivis ante notatis, quilibet ex ratione substratæ materiæ conficere poterit.

Metus à jurisconsultis dicitur trepidatio mentis ob malum instans. — Quodsi metus sit actionis causa eatenus, ut eo depulso non fieret actio, *antecedens* vocatur; si verò cum actione eum duntaxat habeat nexum & cursum, ut metu isthoc etiam remoto nihilo-

minus fieret actio, *concomitans* nominatur. Patet igitur, quòd in casu priorè fiat quidquam *ex* metu, in posteriore verò *cum* metu. — Ut imputatio eorum, quæ metus causæ sunt gesta, rectè fiat, tria potissimum ponderanda veniunt: nimirum metûs mensura, causa, & justitia; ubi & notandum generatim, quòd metus ex sua indole voluntarium non tollat, etsi sæpius idipsum minuat.

Metus dividitur imprimis in *gravem*, & *levem*. *Gravis* passim is nominatur, qui tantis nititur momentis, ut cadat in constantem virum, id quod fieri non adsolet, nisi præmanibus sit malum grave, idque præfens, aut certè proximè imminens, quòdque aliter vitari nequit, nisi agendo idipsum, quod ex metu gestum postea dicitur. — *Levis* erit metus, si aut leve occurrat malum, aut tale, quod est aut remotius, aut quod depelli facile potest. — Mensura metus desumenda quoque venit à diversitate personarum, sexûs, ætatis &c.: quare & metus alius *absolutè* gravis dicitur, alius gravis *respectivè* ad ea, quæ jam sunt memorata. — Præterea dividitur metus in *intrinsecum* & *extrinsecum*. *Intrinsecum* vocant illum, qui provenit à causa naturali agente sine libertate; veluti à feris belualis, à naufragio, ab incendio, ab inundatione aquarum, à turbatione elementorum &c. *Extrinsecus* écontra ille est, qui incutitur à natura intelligente & libera: quare & hic metus incuti potest *justè*, vel *injustè*.

Mens nostra vi libertatis connatae acerbissimis etiam tormentis cogi nequit ad eligendum id, quod averfatur sive non vult; multò igitur minùs ad id compelli potest per metum qualemcunque: proinde, quidquid fit ex metu etiam antecedente, injustè etiam incusso, & utcunque gravi, ita tamen remanet voluntarium, ut metum passio sit imputabile. — Porro admittitur passim, quòd leges humanæ non stringant cum periculo & casu mali gravis, supposito nimirum, quòd nihil tunc committatur ac contineatur, quod ipsi juri naturali contrarium esset.

Illud, quod fit metu *intrinseco* sive gravi, sive levi, imputatur agenti; teneturque aliquis promisso, voto &c., quod ex tali metu factum est. — Eodem modo sentiendum de metu *justè* incusso, qui eo casu dirigitur in bonum; secus enim foret incussus *injustè*. — Multò minus metus *levis* imputationem tollit: nam *levis & vani timoris justa excusatio non est*. L. 184. D. de R. J. — Neque ea, quæ ex hoc metu fiunt, adjudicantur terrori incusso, aut injuriæ incutientis, sed *fatuitati metuentis*, C. *cum dilectus*, 6. de *his, quæ vi metusve causa*; aut *tribuuntur metulositati*. L. *neq timorem*, 7. D. *quod metùs causa*.

§ VII.

De actionibus aliorum, quæ nobis imputantur.

Non nostræ duntaxat, sed & alienæ nobis imputari possunt actiones sive bonæ, sive malæ,

malæ. Quodsi jussu nostro, consilio, consensu, ope vel operâ ab aliis quædam fuerint gesta, ea in nostram quoque cedere laudem ac meritum judicamus omnimode: ex quo concluditur in oppositum, aliorum facta minus recta seu prava per nostrum influxum patrata pariter nobis adjudicari & imputari.

Ut igitur rectum feratur judicium, cautè distinguendum, quomodo quis in alterius influat actiones; videlicet an tantum physicè, an etiam moraliter, an proximè, propinquè, remotè, an positivè vel negativè, directè vel indirectè, per se, vel per accidens?

Rationes, ob quas & nobis aliorum imputantur actiones, vulgatis his notisque duobus versibus comprehenduntur:

*Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.*

Sex rationes priores influxum denotant positivum; tres verò posteriores influxum negativum designant.

Quantitas influxûs in actionem alterius, maximè quoque est attendenda; nam “ quia
“ (veluti inquit *Cl. de Martini*) ex quantitate
“ causæ quantitatem effectûs oportet dime-
“ tiri, palam est, mensuram imputationis in
“ magnitudine & gradu moralitatis, adeo-
“ que & libertatis contineri: unde, consequi-
“ tur”

“ tur, ut eò magis minúsve quis sit actionis
“ auctor, & hinc eo majore vel minore
“ præmio, aut pœna dignus judicandus, quo
“ ampliore vel angustiore arbitrio & ratione
“ in agendo est positus,, *Cap. V. de imputat.*
§. CLXXXVI.

Causam actionis dispescere quoad præ-
fens solent authores in *præcipuam*, *collatera-*
lem seu *sociam*, *subjectam*, & *instrumentalem*.
Sic etiam alius est *auctor* actionis, alius *socius*
sive *adjuvans*, alius *fautor*, alius quasi *in-*
strumentum.

Itaque causa præcipua sive *auctor* actio-
nis ille est, propter quem ea ponitur, sive
à quo moventur principaliter causæ aliæ ad
actionem suscipiendam: huic proinde potiore
ratione & jure posita adscribitur actio. —
Causam subjectam dicunt eam, quæ alteri ad
agendum jam paratæ, & ad idem incitanti
obtemperat, eique præstat auxilium. — *So-*
ciam causam eam vocant, quæ auxilium præ-
stat motu proprio, scilicet nec vocata, nec
incitata. — Porro *causæ sociæ* & illi vocari
solent, qui adhærent capiti & auctori sedi-
tionis, factionis, latrocinii &c. — Causa *merè*
instrumentalis illa dicitur, quæ ab alia causa
moveretur ad ponendam actionem, quin ipsi
innotescat, utrum bona vel mala sit actio.
Sic milites qui ex mandato principis gere-
rent bellum in se injustum, ita tamen, ut in-
justitia illius ipsis non sit explorata, causæ
dun-

duntaxat instrumentales belli injusti nuncuparentur.

Jussio igitur modum complectitur primum, quo aliena quidam impuratur actio. Potest autem jubens potestatem habere aut jurisdictionem in eum, ad quem refertur jussio; & tunc jussio ipsa induit rationem stricti *præcepti*: ex quo patet, jussionem talem non nisi in actum bonum dirigi posse; omnis enim potestas à Deo est, & hic nemini potestatem tribuit præcipiendi iniquum; quare & existere nequit *vinculum iniquitatis*. Nulla est igitur obligatio obsequendi jussis, ubi nulla est jubendi ratio juri conformis, & vel maximè, si jussio per se opponatur recto. — Potest insuper jubens quidquam imponere alteri, quin potestatem in eum habeat & autoritatem; & tunc jussio non excedit limites simplicis *mandati*; id quod alter acceptare pro libitu potest, aut repudiare.

Is, qui actionem præcipit, est causa illius *præcipua*: qui verò obtemperando exequitur actionem præceptam, est causa *subjecta* actionis. Sic causa *præcipua* occisi *Uriah* fuit *David* præcipiens; causa verò *subjecta* fuit *Joab* præceptum istud adimplens. II. Reg. XI. — Cæterum opus non est, ut ii, qui imperandi jus habent, jussu aut decreto expresso præcipiant quidquam; sufficit enim, si facto, re, aliisque signis mentem suam manifestent, aliosque inducant ad actionem, quæ

quæ ipsis accepta putatur, quæque proinde ipsis meritò imputatur. Sic legimus, *Henricum II.* angliaë regem conquestum fuisse sæpius apud suos de S. Thoma episcopo Cantuariensi, quòd in suo regno cum uno sacerdote pacem habere non posset: unde alii rati se se gratum regi præstituros obsequium, innocentem peremerunt.

Impensi intuitu *consilii* pariter imputatur actio; ita ramen, ut magis reputetur consilium, quod influit in ipsam actionis positionem, quàm id, quod solummodo adficit agendi modum, dum quis nempe suggerit modum, quo actio aliunde modo proposita, facilius ad effectum deduci valeat. — Porro magis imputatur actio subsequens consilium speciale, quàm generale; item fraudulentum, & dolo malo datum, quàm imprudens, & ex imperitia natum: quamvis revera absonum sit, ac tertio communiter præjudiciosum de re parum cognita adseverantem velle pronunciare sententiam, aut circa eam competens velle impendere consilium. — Consilium *simplex* dicitur, quo quis circa rem propositam expendit & explicat, quid agendum, vel omittendum, quin ramen alium conetur incitare ad factum: *non simplex* econtra erit consilium, si quis eum, cui consilium impenditur, incitet, stimulet, propositisque motivis quasi urgeat ad agendum vel non agendum. *Simplex* igitur ad informandum intellectum vel maximè spectat; *non simplex* verò præ-

præcipuè refertur ad commovendam voluntatem, revocaturque difficilius, nisi rationes priores aliis rationibus gravioribus elidantur, & ab intellectu prævento, & voluntate abrepta avocentur.

Consensus, influens in factum alienum pro varia ratione, imputationis effectum parit varium. Sanè à jussione vel mandato perurum ille distat consensus, sine quo alter opus propositum ad effectum deducere nequibatur, veluti, si herus, paterfamilias, bellidux, aut princeps consentiant, ut sui respectivè concernentes injustè noceant subditis, aliisque. — Qui proin prohibere factum malum potuit ac debuit, quin tamen prohibuerit, consentit facto, eoque tenetur. — Consensus in ferendis suffragiis talis, qui adstipulatur legimini rectæ, sententiæ injustæ &c., item consensus in electionem subjecti indigni &c. maximè imputabilis est tribuentibus eum, utpote, qui reipsa & privato & publico præjudicat bono; his igitur & damna inde dimanantia revera imputantur; eadèmq; resarcire tenentur, nisi fortè talem ex ignorantia consensum præstiterint.

Palpo passim nuncupatur, qui aut gloriâ propositâ, aut exprobratâ ignavia, exaggeratâ injuriâ &c. alium excitat ad actiones propositas. Actiones igitur ob hoc incitamentum perpetratæ, utique & incitatori isti jure imputantur. — Quodsi quis adprobet & rati habeat

rihabeat factum ab alio sine suo præscitu & influxu antea positum, imputabitur illud ei, non tanquam actus alienus, sed proprius: nisi fortè per adprobationem præbuerit assensum alteri, factum denuo committendi.

Recurſus nomine nil intelligitur aliud, quàm ipsi receptores iniqui personarum malè agentium in quovis genere, aut etiam rerum ablatarum receptores, detentores, emptores, venditores &c. — *Marcianus* Ictus quoad præsens rectè inquit: “Pessimum genus est receptorum, sine quibus nemo latere diu potest.” *L. pessimum. i. D. de receptat.* — Receptoribus imputari facta huc pertinentia per se se notum est; certa tamen intervenit imputationis distinctio, pro ratione nimirum majoris minorisve influxus receptationis in aliorum facinora; id quod ex circumstantiis facile colligitur.

Participans ille dicitur, qui non solum ex aliena re, sed & ex facto alieno suscipit partem; factum nempe sua cooperatione & influxu ad effectum deducendo. Consequitur, quòd participanti talis facti consecutiones imputentur, quòdque teneatur de damnis illatis etiam in solidum supposità conspiratione. Cautè tamen discernendum est atque dispiciendum, quanta quis ad factum contulerit momenta? item an proximè influxerit, aut remotius &c.?

Non solæ actiones, quibus influxum adplicamus *positivum*, sed & illæ, in quas *negativè* duntaxat influimus, nobis sunt imputabiles: quo pertinent hæc tria: mutus, non obstant, non manifestans.

Aliorum igitur nobis etiam imputantur actiones, dum eas impedire, aut prohibere possumus ac debemus vi muneris, pacti charitatis &c. *verbis* porro pœnisque comminatis actiones *vetamus*; *factis* verò *impedimus* easdem. — Quisquis ergo mala patrans intelligit, neque tamen, cum loquendo, suadendo, inducendo, reclamando, comminando avertere ea possit, ac certa ratione debeat isthæc media adhibet, *mutus* nuncupatur. — Quodsi aliquis, dum in ordine ad impedendum malum operam suam interponere potest ac debet, non obsistat, neque adtentibus viribus malum elidere conetur, dicitur *non obstant*. — Denique, qui conscius est machinationis, prodicionis, pravi aliorum consilii, societatis iniquæ, furti absconditi, eorum, qui res furtivas recipiunt, distrahunt, quique complices sunt malorum aliorum &c. præsupposito charitatis ordine, ea manifestare tenetur, quatenus manifestatio hæc ei moraliter adcommodata erit atque possibilis. Hanc igitur omittens manifestationem, dicitur *non manifestans*, eique imputantur delicta, quæ ex neglecta denunciatione adcommodata, sibi que moraliter possibili enascuntur.

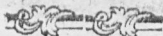

In his igitur aliisque præstandis officiis culpa committi potest, omissio nempe debite sedulitatis & obligationis. — In tres partes culpam dividere solent: alia quippe est culpa *lata*, dum ea omittitur diligentia, quam homines passim in *suis* rebus, actionibus earumque adjunctis adhibere solent: alia est *levis*, quando omittitur diligentia, quam in gerendis rebus, negotiisque tractandis adhibent prudentiores magisque circumspecti: alia demum est *levissima*, & hæc culpa committitur omitendo negligentiam eam, quam non nisi cautissimi impendunt ac maximè providi.

§. VIII.

De Conscientia.

De conscientia natura, existentia & affectionibus generalibus plura resoluta conspiciuntur §. III. — Restat nunc ponderare explicatius nonnulla huc facientia. Itaque, dum jus naturæ tres regulas sæpe dictas, obligatorias nempe, suasorias ac concessorias applicat ad actionem humanam in individuo hinc inde ponendam aut omittendam, conscientiam regulare intelligitur. — *Conscientia* igitur definitur, quòd sit *judicium practicum, dictans, quid hic & nunc relatè ad regulas moralitatis agendum sit, aut omittendum.* — Condiata & ultima, actionum nostrarum ad regulam moralitatis applicativa: & quoniam hæc

hæc ratio non omnia regularum illarum præcepta ac prohibitiones pro omni casu cognoscit; hinc & conscientia non est semper *recta*, sed hinc inde *erronea*. Recta dicitur, cujus judicium de moralitate actionis *verum* est, & *erronea*, cujus judicium *falsum* est. Posterius contingit aut ob regulam ignoratam, aut ob indebitam regulæ adplicationem ad actum. Intuitu regulæ ignoratæ interest, utrum ignorantia sit vincibilis, vel invincibilis. In defectu rectæ adplicationis regulæ ad factum reflectendum est, an commissus sit error in attentâ adhibitâ justâ diligentâ, proinde inculpabiliter; num verò propter illius defectum, adeoque culpabiliter.

Dividitur quoque conscientia in *certainam* & in *probabilem*. Certa est judicium certum de moralitate actionis; probabilis verò conscientia est judicium conceptum é motivis probabilibus.— Certitudo hoc loco nil inquit aliud, quàm securitatem animi de qualitate actûs sine formidine erroris judicantis unde non sola conscientia recta huc pertinet, sed & erronea invincibiliter & inculpate certa esse potest respectivè, eo quod etiam hæc errorem formidinis excludat.— Porro certitudo, probabilitas, probabilioritas, dubium, &c., sunt duntaxat affectiones cognitionum nostrarum comparatæ & relatæ ad motiva respectivè ac momenta objectorum concernentium suscipiendorum, vel repudiandorum: sub quo obtutu alia certa sunt, alia

alia probabilia, alia dubia. — In ipsa certitudine insunt gradus; alia enim est certitudo maxima, alia major, alia minor, alia æqualis. — In cognitionibus ergo practicis de facultate, consilio, aut obligatione agendi quidquam, aut omittendi relatè ad tres regulas rories memoratas alia sunt certa, alia probabilia, alia dubia.

Quemadmodum certitudo suos habet gradus, ita & *probabilitas*; alia nimirum *major* est, *minor* altera: item alia *intrinseca*, quæ nempe momenti nititur intrinsecis, alia *extrinseca*, quæ ab externis testimoniis & adoptionibus robur suum adipiscitur autoritatèque, & de qua dicitur passim: *tantum valet auctoritas* (in causis adiaphoris) *quantum ratio per eam adlata evincit*. — Quid sentiendum practicèque resolvendum in concursu seu collisione probabilitatis majoris, cum probabilitate minore circa idem objectum, aut, veluti scholæ loquuntur, in concursu sententiæ probabilioris cum probabili, facile colligitur ex eo, quod, si quæstio sit de probabilitate & probabilioritate ex momentis seu rationibus *intrinsecis* circa eandem actionem ponendam, aut non ponendam, collisio hæc talis sit indolis, ut momenta *intrinseca* majora excludant motiva *intrinseca* minora circa idem objectum; pondus enim rationis *intrinsecum* est indivisibile, si eidem applicetur objecto: & eo ipso, quo major mihi adparet ex jure naturæ postulata ratio, ipsum

ipsum usque adeo inimicum diligendi, eliditur pro hoc actu ratio minor eum odio habendi. — Aliud est de probabilitate *extrinseca*, utpote quæ, si duntaxat juxta numerum & mensuram patronorum ponderetur, divisibilis est circa idem etiam objectum in probabilitatem majorem & minorem; subiecta enim sive authores pro & contra tenentes, divisibiles sunt, nullusque eorum per suam auctoritatem externam extinguit auctoritatem externam alterius. — *Dubii* intuitu notandum, aliud esse *theoreticum* seu speculativum, quod in actiones immediatè non influit; aliud verò *practicum*, quod proximè adtingit actionem ponendam, vel non ponendam: hinc & conscientia alia est theoreticè, alia verò practicè dubia. — Dum in dubio pratico momenta agendi vel non agendi sunt in æquilibrio sive æqualia, neutram partem sectari licet, sed dubium aut deponendum, aut ex alterutra parte majoribus rationibus vincendum; quæ majores & solidæ rationes competentes si æquilibrio tollant, sequi non licet partem debiliorem & victam, sed fortiorem atque vincentem.

Confectarium est, quòd dictamen ultimum de honestate actionis certum esse debeat, ut recta sit actio; quisquis enim practicè hæsitat, premiturque formidine sana, utrum rectè agat & honestè, talique formidine adhuc subsistente nihilominus re ipsa operatur, animo sic adfectus esse censetur, ut in
ultima

ultima dictaminis resolutione quasi perinde sibi sit, utrum legem violet, an seruet. — Generalem hanc naturæ legem indicavit *Paulus Rom. XIV.* his verbis: “Omne, quod non est ex fide (*puta, ex firmo judicio de honestate actionis*) peccatum est.” — Peccat igitur, qui agit *contra* conscientiam: item, qui agit *sine* conscientia, id est, sine dictamine de honestate actionis, si nempe nihilominus agat humano modo: denique qui non agit *ex* conscientia, id est, qui non agit ex judicio certo ac firmo de honestate actionis. — Primo sensu conscientia *serua* nuncupari potest, dum quis passionibus & objectis ira solet abripi, ut ratio & conscientia non domineatur passionibus animi & sensuum, sed ordine pessimè inverso, rationis ac conscientiæ dominatrix passio constituatur atque cupiditas. — Qui passim ita operatur, *nullius conscientiæ homo*, practicè videlicet, meritò esse dicitur, talisque hominis gustui illud sapidum esse videtur: *video meliora proboque; deteriora sequor.* — Altero casu conscientia *dormire* censetur, dum videlicet quis tum ex diuturna peccandi consuetudine, tum ex neglectis, contemptis, tortoque conamine reiectis conscientiæ stimulis obrusus quasi & obcæcatus vix amplius distinguere solet, quid honestum sit, quid turpe & illicitum. — Tertio denique casu conscientia dicitur *laxa*, utpote quæ agit sine motivo rationis sufficientis.

Varia nunc ex his diffluunt *Corollaria*:
I. Siquis dubitet practicè, videlicet in agendo,

do, utrum hanc ponendo actionem aut omit-
tendo delinquat graviter vel leviter, delictum
gravis reus efficitur coram tribunali conscien-
tiæ; ita enim comparatus est animo, ut non
desistat, sive leve, sive grave sit delictum.

II. Quemadmodum quisque tenetur ipsum
devitare delictum, ita & currit obligatio in-
vestigandi veritatem, legisque existentiam &
sensum: nam qui tenetur ad finem, quoque
obligatur ad media, sine quibus is ipse ne-
quit obtineri finis. Sufficit autem certitudo
moralis major, commensurata principiis hu-
cusque traditis. — III. Qui laborat errore
circa honestatem actionis tali, ut eum de-
ponere valeat, errore nempe vincibili, de-
ponere eundem omnino tenetur: si vero er-
ror sit invincibilis, tenetur sequi conscien-
tiam etsi erroneam; homo enim suis in ac-
tionibus proximo & ultimo regitur dictami-
ne. Locum illud habet, dum quis firmiter
adhæret ultimo suo iudicio, quod præcep-
tum aliquid sit, quod est prohibitum, aut
vicissim, vel dum iudicat quidquam perti-
nere ad regulam duntaxat concessoriam, quan-
do id revera pertinet ad regulam obligato-
riam, vel écontra.

§. IX.

*Actionis humanæ adfectio, qua valida dicitur,
aut irrita.*

Notio validitatis actûs humani passim ac ge-
neratim figitur in eo, quòd re ipsa producat
effect.

effectum illum moralem, ad quem ordinatur: videlicet jus, aut obligationem vel gignendo, vel extinguendo, vel firmando, vel innovando &c.: écontra actus ille humanus *irritus* esse dicitur sive nullus, qui memorato effectû morali caret.

Duo potissimum occurrunt, quæ actuum horum validitatem constituunt aut invaliditatem: *primò* nempe actuum *forma*, quam & substantialem adpellant; *secundo* actuum *materia*, agentis *jus*, & *consensus* eorum, inter quos geritur negotium. — Quoniam igitur sine forma res esse nequit; hinc actus erit nullus, si eâ sit formâ destitutus: sic formam jure constitutam humano habent testamenta, adoptio, electio &c. & jure divino Sacramenta. — *Materia* actibus hujusmodi substrata duplex passim adstruitur: *facta* nimirum & *res*: hæc quippe circa duo pertractatio potissimum habet locum. — Porro notandum, quòd materia promissionis nequeat esse *impossibile*, & *turpe*. — Quoad *impossibile* per se patescit, promissionem circa id, quod præstari neutiquam potest, aut dum promissio adficit temporis differentiam exclusivam, pro qua promissio adimpleri nequit, esse nullam. — *Materia turpis* illa reputatur, quæ vetita est lege quacunque: at verò promissionem factam circa id, quod lege prohibitum, adeoque minus honestum est, nullam inducere obligationem, irritamque reputari manifestum est ex eo, quòd non sit obligatio iniquum, seu

seu quòd non subsistat vinculum iniquitatis. Accedit, quòd ea, quæ turpia sunt, in jure censeantur omnino fieri non posse: sic difertè jus naturæ declaratur à *Papiniano L. si filius. 15. D. de conditionibus institut.* ubi inquit: “ Quæ facta lædunt pietatem, existimacionem, verecundiam nostram, & (ut generaliter dixerim) contra bonos mores fiunt; nec facere nos posse credendum est. — Sed quid, si promissio sub conditione turpi acceptata fuerit, & conditio hæc adimpleta, v. g. si quis cum alio convenerit: dabo tibi centum, si meum occideris inimicum, idque re ipsa secutum? — Dicendum, irritam in omnem effectum manere promissionem etiam conditione adimpletâ, nec promittentem teneri de centum. Profectò non tenetur ex promissione ipsa, utpote nullâ: minùs ex facto, seu occisione injustè subsequutâ, quæ in se obligandi vim nullam habet.

Quoad *jus* seu facultatem *agentis* quoque patulum est, quòd si quis eorum, inter quos versatur actio, careat facultate *moralis* tribuendi quidquam vel acquirendi, aut suscipiendæ obligationis, aut eam alteri imponendi, actus concernens sit nullus, ac proinde pro non gesto reputetur. — Ut igitur validè quidquam agatur, suumque quoad præsens sortiatur effectum, necessum omnino, ut ex parte concurrentium, jus illud agendi vel recipiendi, sive conatum fuerit sive hypotheticum, præsupponatur; si enim vel ex una parte

parte deficiat, nullus est actus.— Hoc principio nititur regula 79. in VI. “Nemo potest plus juris transferre in alium, quam sibi competere dignoscitur.” Pariter huc refertur regula 64. “Quæ contra jus fiunt, debent utique pro infectis haberi.” Item, C. quod autem. 5. de jure patronatus: Pro non dato habetur, quod ab illo datur, qui non potest de jure donare.— Adpositè ad præsentem locum dicit *Puffendorffius*: cum obligatio semper referatur ad alium, cui quid est præstandum; adeoque illi respondeat in altero jus, cujus vi exigere queat obligationis impletionem: non sufficit ad eandem generandam, ut in uno sint principia obligationem producentia; sed in altero quoque requiruntur principia ad jus quærendum idonea: citra jus quippe obligationi respondens, nulla intelligi potest obligatio, & nihil debeo, si nemo jure à me poscere quid potest, de J. N. & G. L. III. C. VI. §. 10.

Intuitu *consensus* statuendum, generatim non sufficere, ut quis *vudum* animo foveat *propositum* quidquam agendi, aut si duntaxat *externe* manifestet, quid facere cogitet; sed in foro juris naturalis planè requiritur, ut quis interponat voluntatem internam, quæ id determinat & efficit, in quod tendit agens: nempe voluntas jus conferendi, imponendique aut suscipiendi obligationem.— Porro voluntatis hujus declarationem per verba com-

competentia aut signa necessariam reddit humana ipsa societas atque natura; per signamque externa homo homini cogitatus suorum mentisque intentionem manifestat. — Aliud est de voto aut promissione Deo facta; Deus enim etiam interna dilucidissime perspicitur ex quo & fit, quod ipsius tribunali celari possit nihil, utcunque clanculariè, utcunque internè gestum, sine qua cognitione omnia, & in ea contenta providentia infinita malè profectò consultum esset generi humano; quia ex una parte recte facta, & ex parte altera delicta deduci ultimato nequirent ad tribunal infallibile & indefectibile, ubi fraus nulla, nulla circumventio ac deceptio, nulla occultatio locum habet.

Denique consensus refertur vel ad rei substantiam, vel ad ejus accidentaria. Qui consentit in substantiam, etiam in accidentia regulariter consensisse censetur; non tamen vicissim. Igitur consensus in substantiam obiecti, illi, de quo agitur, suum tribuit valorem, nisi fortè quis uni vel alteri accidenti suum consensum vel dissensum adligaverit speciatim.

Oritur nunc quæstio, utrum actus ex eo, quod sint lege prohibiti, etiam nulli sint & irriti potissimum jure naturæ? — Resolvitur, quod actus illi, qui prohibiti sunt ob turpitudinem internam, veluti promissa & pacta turpia, moralem nullum valeant nasci

cisci effectum; adeoque sint irriti: jus quippe seu facultas nulla est ad objecta turpia; valétque híc etiam regula 64. in VI. “quæ contra jus (*facultatem moralem*) fiunt, debent utique pro infectis haberi.” — Unde & actus metu gravi *injustè* incusso positus ad extorquendum aliquid incipienti minimè debitum, naturalem nullam parit obligationem. Et sanè, quis non intelligit harum oppositionem propositionum: *naturâ dictante, ejusdemque auctore adprobante devinctum quenquam teneo ad hoc vel illud mihi præstandum.* — Et eodem tempore ac circa idem objectum in vim juris *naturæ obligatum me sentio ad illud nec petendum, nec extorquendum?* Porro nulla suppetit materia promissionis aut præstationis extortæ per metum *injustè* incussum: nam qui v. g. vitam suam aut securitatem in simili casu redimit, nil reipsa facit aliud, quàm per id, quod suum est, emere suum, propriam v. g. vitam erga pecuniam propriam,

Quodsi prohibiti sint actus materiam adficientes adiaphoram, malàmque duntaxat ob adjuncta actionis aut agentis, veriti esse possunt, quin sint irriti, variis tamen pro casibus erunt irritabiles. Sequitur, quòd *legitima facultas agendi*, quæ ad ipsam validitatem requiritur, distincta sit à *licentia agendi*. Inerest itaque inter jus ipsum in radice spectatum, & inter rectum juris usum.

§ X.

De officiis erga Deum in specie.

Officia erga Deum, seipsum & proximum *in genere* delineavimus Cap. I. §. VI. — Reliquum est, ut & de officiis istis *in specie* dicamus ea, quæ nostro commensurata sunt instituto & scopo.

Itaque in vim ipsius etiam juris & obligationis naturalis quemlibet teneri in Deum *credere* fide verâ, *sperare* fiduciâ firmâ, eundemque *amare* charitate non fictâ, sed tali, qua Deus diligitur re ipsa super omnia, idque ob perfectiones in deitate relucens, nemini dubium esse potest, qui debitam Entis hujus notitiam sibi comparare haud neglexit. — Porro obligatus est homo ad notitiam illam adquirendam, nutriendam & consolidandam. Quisquis autem tenetur ad finem, pariter obligatur ad media necessaria & apta ad finis illius consecutionem: media autem huc facientia sunt varia, & potissimum ratio & authoritas; ubi vel maximè spectandum est verbum divinum sive traditum, sive scriptum juris naturalis inhæsivè declarativum: nam juris naturæ sensum ex nullo fonte clariùs haurire possumus, quàm ex eo ipso veritatis spiritu, qui ipsum jus naturæ fundavit, insuper & verbo suo positivo illustravit.

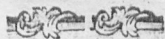
Quantopere igitur perhorrescendi sint doctores illi jurisprudentiæ naturalis, qui inter jus naturæ, & inter jus divinum positivum oppositionem & pugnam subsistere incirè & frivole garrunt, nemo non videt. Eminent inter ipsos *Joannes Jacobus Schmaus, consiliarius aulicus & professor juris ordinarius Gættingensis, in novo suo systemate de jure naturæ, anno 1754. ubi comminiscitur sequentia:*

“ Natura insuper in certa mensura *op-*
“ *ponitur* divinæ revelationi in S. Scriptura;
“ & ita sequitur, quòd in jure naturæ ab-
“ strahendum sit *ab omni illo*, quod in reve-
“ lata lege divina, utpote lege divina posi-
“ tiva, contentum est, uti E. g. à statu in-
“ regritatis & lapsu Adami, à *Decalogo* &c.
“ unde jus naturæ juxta principia christianæ
“ religionis, foret conceptus valde inconcin-
“ nus & impertinens. Respicendum est ad
“ solam hominis naturam, & ad id, quòd
“ in ea observatur, sine additamento & re-
“ flexione ulteriore: *neque turbari debemus,*
“ *etsi etiam in revelatione occurreret quid aliud.*
“ Quæstio solummodò de eo est, quod ho-
“ mini est connatum &c., *Lib. 3. cap. I. §. VII.*

Superi boni! quanta qualisque hæc ser-
mocinandi ratio & energia! — fanè, si *natu-*
ra (humana utique, ejusdémque jura connata
& congenitæ obligationes) *opponatur* divinæ
revelationi, veluti loquitur author, *ergo etiam*
divina revelatio opponitur naturæ isti, ejusdém-
que

que connatis juribus & obligationibus, Verum, quid infulsius, Deoque magis injuriosum dici potest? Et nihilominus dicit idipsum professor publicus in universitate publica. Idem spiritus veritatis, qui auctor est juris naturalis, æquè ac juris divini revelati utrimque in ordine ad felicitatem creaturæ naturalis constituendam promovendamque, opposita & pugnancia dirigeret ad idem subjectum in ordine ad illud deducendum ad finem sibi præstitutum! & quid quæso! aliud est *revelare*, quàm. remove velum, ut ea, quæ occulta adhucdum erant, clarius videri seu perspicui possint ab oculo & acie mentis humanæ? qua igitur ratione revelatio opponi poterit illi, quod quoad varia adhuc latitans, clarius positum est in lucem? — & quomodò, his positis & ponderatis, in jure naturæ *abstrahi poterit ab omni illo, quod in revelata lege divina contentum est, ipsum usque adeo Decalogum excludendo?* Ergone jus naturale nullum habet nexum cum maximo illo etiam Decalogi præcepto, Deum cognoscendi & adorandi? An creaturæ rationalis conditor & pater omnipotens atque supremus, jurisque naturalis auctor & communicator infinite providus à jure naturæ ejusdemque officiis erit segregandus & abstrahendus? Annon impingit in ipsum jus naturæ omnis, qui *sibi facit sculptile*, eique impendit cultum patriæ soli Deo debitum, Deum videlicet negligendo, & loco illius creaturam substituendo, adorando? — Et quis ignorat, omnia

omnia Decalogi præcepta in substantia ex jure naturæ esse deprompta? singulis illis supersedeo enumerandis. — & quid hæc innuit enunciatio Schmausiana: *neque turbari debemus, etsi in revelatione quid occurreret aliud, pura, quàm in jure naturæ contineretur?* Nil profectò aliud adfertio isthæc intimare videtur, quàm Numen maximum revelare quidquam potuisse, quod juri naturæ repugnaret, proin sapientissimum Dei spiritum revelationis auctorem proponere quidquam atque docere posse & velle, quod juribus & obligationibus primigeniis sive naturalibus adversaretur, jussionem nempe jussione jugulando, obligationem primigeniam obligatione adventitiâ infestando. Utrum talia adstruentes, non pariant monstra duntaxat, sed & contradictiones contradictionibus accumulent scandalosis pessimèque sonantibus atque in Deum injuriosis, cuilibet veritatis amatori à partium studio præconceptisque præjudiciis non abrepto dijudicandum relinquo.

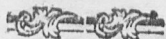
Tenemur igitur in vim principiorum juris naturæ etiam absolutorum præstare fidem Deo talem, quæ ipsius veracitati ac voluntati est consona; proinde *incredulitas* & *infidelitas* quæcunque juri naturæ repugnat: ex quo & deducitur, quid de *autonomia*, seu de libertate credendi arbitraria sit sentiendum; Deus profectò opposita in causa religionis nec velle potest neque adprobare: Deus unus, fides una; & veritas una veritati alteri

alteri repugnare nequit. — Porro “ sine fide
 “ (vera) impossibile est placere Deo. Crede-
 “ re oportet accedentem ad Deum, quia est,
 “ & inquirentibus se remunerator sit. „ Hebr.
 XI. 6. iis nempe remunerator est, qui inqui-
 runt eum in veritate & subjectione debita. —
 Intuitu incredulitatis, studiique novitatis nostra
 præsignasse tempora videtur spiritus sanctus
 Psl. 13. his verbis: “ Corrupti sunt, & abor-
 “ minabiles facti sunt in studiis suis. „ Con-
 gruit & illud *Pauli*: “ Evanuerunt in cogi-
 “ tationibus suis, & obscuratum est insipientis
 “ cor eorum; dicentes enim se esse sapien-
 “ tes, stulti facti sunt. „ *Rom. I. 22.*

Quemadmodum etiam *spes* seu fiducia
 in Deum ex visceribus juris quoque natu-
 ralis repetitur, ita & desperatio ex una, &
 ex altera parte præsumptio juri naturæ op-
 ponitur. Est autem *desperatio*, qua quis om-
 nem salutis, ac divinæ opis spem abjicit;
præsumptio verò, seu spes temeraria, dum quis
 confidit, bona sibi esse obventura à solo Deo
 sine proprio suo conatu, aut ex solo suo
 conatu absque divinis auxiliis seu mediis,
 aut si quis aliter felicitatem æternam consequi
 velit, quàm per media a Deo posita, & ab
 ecclesia proposita.

Ex debita Summi Numinis cognitione
 sive notitiâ multa profluunt hominis officia
 erga ipsum, & vel maximè *amor* Dei super
 omnia; quisquis enim ratione debitâ cognos-
 cit

ait Deum tanquam Summum bonum in se, insuper & tanquam summum bonum nostrum, amorem maximum concipiat foveatque in ens illud infinitè bonum, omnino necessum est: amorem inquam non solum concupiscentiæ, vi cuius diligimus Deum ut nobis bonum, sed etiam benevolentiae, vi cuius diligimus Deum ut bonum in se.

Porro quisquis modo hætenus explicato Deum cognoscit amatque, huic perinde esse nequit, utrum summum illud omnis creaturæ rationalis bonum etiam cognoscatur, debitè colatur diligaturque ab aliis, nec ne: unde officium & deprecatur nostrum, Summi Dei cognitionem, majestatem, gloriam, venerationem & amorem, quantum id nostris adcommodatum est viribus & adjunctis, excitare ac promovere in aliis, per media idonea & rectè commensurata adnitendo, ut ignorantibus edoceantur, & errantes in rectam salutis semitam reducantur. — Agnoscit id atque inculcat ipsemet Heineccius etsi catholicus, his verbis: “ Qui vivam perfectionem entis alicujus notitiam sibi peperit, is non potest non iisdem unicè ac mirificè delectari. Quumque qui entis cujusdam perfectionibus ipsi delectantur, nihil faciant reliqui, ut alii omnes illud eadem veneratione prosequantur; ad officium sanè nostrum pertinet, ut & alii, Dei ejusdemque perfectionum ignari, tam præclarâ doctrinâ imbuantur, & errantes reducantur

“ in

“ in viam, & impii, quoad ejus fieri potest,
 “ ad concipiendam Summi Numinis reve-
 “ rentiam solidis demonstrationibus ac co-
 “ hortationibus excitentur. Quod qui faciunt,
 “ gloriam Dei, quantum in ipsis est, pro-
 “ vehere dicuntur „ *Jur. Nat. & Gent. Lib.*
I. Cap. V. §. CXXVIII. — Nil profectò fo-
 ret optabilius, quàm ut concernentes qui-
 cunque sancto rectèque ordinato Zelo, &
 doctrinâ undique insonte ac genuinâ genus
 illud officii fideliter adimplerent juxta man-
 datum *Pauli*: “ Prædica verbum, insta op-
 “ portunè, importunè: argue, obsecra, in-
 “ crepa in omni patientia & doctrina. Erit
 “ enim tempus, cum *sanam doctrinam non*
 “ *sustinebunt, sed ad sua desideria coacervabunt*
 “ *sibi magistros prurientes auribus;* & à veritate
 “ quidem auditum avertent, ad fabulas au-
 “ tem convertentur „ *Timoth. Cap. IV. 2. 3. 4.*

Consectarium est, quòd amorì Deo de-
 bitissimo opponatur *odium* summi entis om-
 niùmque parentis, quod est vitium penitus
 execrabile: idem est de *contemptu* & *vilipen-*
sione Dei, de *blasphemia* in Deum, aut de *in-*
differentia relatè ad bonum illud maximum. —
 Insuper & illi officia amoris Deo comperen-
 tis non explent, qui pro viribus non conan-
 tur ad Deum ejusque veram ecclesiam redu-
 cere errantes; & à fortiore isti, qui debite
 atque adtemperatè ad Evangelium Christi re-
 ducentibus aut obsistunt, aut non suppedi-
 tant manus; aut qui coacervant magistros
 pru-

prurientes auribus, eosdémque suffulciunt, quique sanam doctrinam non sustinent, & sic propter momenta jam memorata faciunt, ut plurimi à veritate auditum avertant, & convertantur ad fabulas nescio quales quantasque. —

Præter alia tenemur Deo nostrum in omnibus præstare *obsequium*, sive obedientiam ac subjectionem: quocirca ait *Zallinger*:
“ Subjectionem erga summum Deum ac divinum imperium propriam esse hominis,
“ eique necessariam, ipsa creationis ac gubernationis ratio apertissimè evincit: unde
“ æquè ineptè ac impiè *Hobbefus* docuit,
“ atheum Dei legibus non subjici, eo quod
“ voluntatem suam Dei voluntati nunquam
“ subjecerit, ac nemo summum imperium
“ in nos habeat, quod non sit ei nostro consensu delatum, „ *Zallinger Lib. I. jur. nat. priv. §. LXV.*

Profectò, si imperium omne, vel maximè divinum eorum consensu, quibus imperatur, constitueretur, societati humanæ æquè ac imperantibus pessimè foret consultum, quoniam extunc actiones humanæ non à legibus, sed leges ab actionibus & placitis contra legem dependerent, proinde leges etiam aptissimæ promero subjeutorum arbitrio elidi possent atque frustrari, non sine maximo imperantium & subditorum præjudicio & incommodo: unde & tenetur quilibet

bet legibus societatis legitimæ, cujus mem-
brum efficitur: sic v. g. illi in causa religio-
nis à nobis dissidentes, qui per baptismum in-
traverunt januam ecclesiæ, tenentur ecclesiæ
legibus, etiam si ipsis obsequium deferre re-
luctentur. Nemo igitur transgressioni legum
illarum etiam quoad illos inculpate cooperari
potest. Et quis negaverit, hominem bap-
tizatum & catholicè educatum, atheismum
deinde, aut materialismum vel indifferentis-
mum impie adoptantem teneri legibus ec-
clesiæ? ergo similiter de omnibus baptizatis.

Porro *obedientia* præstanda Deo genera-
lem parit obligationem, aliisque præferen-
dam jussis universis, quæ cum obedientia
Deo exhibenda conciliari nequeunt: quare
si enascatur collisio inter duo præcepta ist-
hæc: *pare Deo: &, pare magistratui*, sine ullo
dubio *obedire oportet Deo magis, quàm homini-
bus*. Act. V. 29. — Divina ergo voluntas lex
estò suprema, divina nempe voluntas aut jure
naturæ, aut positivo divino in regulis obli-
gatorijs expressa. — Ipsimet id agnoverunt
ethnici, & speciatim *Socrates* apud Platonem
in apologia relatus exclamans: “ O viri athe-
“ nenses! diligo vos equidem, atque amo;
“ Deo tamen parere malo, quàm vobis.”
Et *juvenalis* poeta canit: “ Ambiguæ siquan-
“ do citabere testis incertæque rei, Phalaris
“ licet imperet, ut sis falsus, & admoto dic-
“ tet perjuriam tauro; summum crede nefas
“ animam præferre pudori, & propter vi-
“ tam vivendi perdere causam.” *Satyra. VIII. Dei*

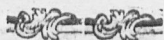

Dei insuper *timor* nostris versetur in præcordiis, omnino necessum est: "Initium sapientiæ, *timor Domini* „ *psl.* 110. Est autem *timor* alius *filialis*, dum quis Deum timeret ceu optimum suum parentem, sine speciali relatione ad pœnam iniquis actionibus definitam; alius *servilis*, dum quis vel maximè metu pœnarum facit, aut non facit id, quod fieri aut non fieri vult Deus: *servilis* iste *timor* etsi *filiali* multò sit ignobilior, per se tamen malus non est, quia refertur ad perfectiones infinitas, videlicet ad divinam justitiam, omniscientiam, immensitatem sive deitatem ubique præsentem, veracitatem &c. per quod & distinguitur à *timore serviliter servili*, qui concipitur atque foverur ob solas pœnas in se spectatas, qui proinde repudiandus est.

Supremo omnium Domino, summæque majestati, conditori ac rectori totius universi legitimum impendere *cultum* cuilibet creature rationali jus naturæ inculcat: quare nulla est natio, agrestis licet & barbara, quæ aliquem saltem summi Numinis non habeat *cultum*, etsi fortè ignoret, qualem habere debeat: nullus est populus, qui tanquam primarium societatis suæ fundamentum Summi alicujus æternique provisoris *cultum* non teneat, quique invocationem Numinis pro spectatissimo semper non habuerit officio.

Tenemur autem colere Deum, non solum *internis* animi facultatibus; sed & legitimo debi-

debitęque ordinato *externo* agendi modo. Igitur vi juris naturalis non solum *cultus internus*, sed & *cultus externus* Summi omnium parentis præcipitur: Quis mortalium dicere auit, filium competentia patri exhibere officia pietatis, observantię, honoris &c., si ea solo persolvat animo, quin in circumstantiis occurrentibus coram aliis id manifestet? Neque pater, etsi de rectis internis animi sensibus filii sit convictus, iis solis aquiescere potest, sed externas insuper postulat actiones huc pertinentes. Quidni igitur id à potiore statuendum de creatura rationali relatę ad suum creatorem? unde Salvator noster dicit: “ Sic luceat lux vestra coram hominibus, “ ut videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cęlis est „ *Matth. V. 16.* Et iterum: “ Qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo, qui in cęlis est: qui autem negaverit me coram hominibus, negabo & ego eum coram patre meo, qui in cęlis est „ *Matth. X. 32. 33.* Vę igitur illis, qui externum & publicum cultum Deo debitum aut contemnunt, aut devitant, aut ei decerpunt concernentia.— Ratione cultus externi inquit *Schwarzbueber*: “ Cultui interno vi juris naturę externum “ addendum esse, negare non puduit *Thomasium* *introduc. in Eth. Lib. 3. Cap. 37.* “ eoquod Deus tali cultu nec ratione sui indigeat, nec respectu hominum, quippe “ qui sit scrutator cordium, ut adeo mini- “ me

mè necesse fit eidem per opera externa
cultum internum demonstrare, quemadmo-
dum id fieri debet apud homines, . . .
quia abdita pectoris intrōspicere nequeunt.,,
Parte II. Cap. I. Sect. I. Art. I. §. 246. —
Respondet autem solvitque omnimodè ob-
jectionem §. 248. dicendo: “ Non ideo uti-
que Deo exhibemus cultum externum, ut
nosrum adfectum, vel nostras necessitates
discat; quemadmodum olim pagani erga
inanes suos Deos fecerunt, meritò à *Seneca*,
teste Augustino Lib. 7. de Civit. Cap.
10. irrisi; & quo idipsum sine facere so-
lemus erga homines nobis superiores; sed
ad testificandum supremum Numinis in-
nos dominium, nostramque demonstnan-
dam subjectionem, quorum utrumque ad
ipsum etiam corpus se extendit: & deni-
que, ut nos, & etiam alios per actus sen-
sibiles & externos excitemus ad actus in-
ternos ”.

In hunc locum meritò iterum audiri me-
retur *Heineccius* ita disserens: “ Quandoqui-
dem verò ita natura comparata est, ut
adfectus in actiones externas erumpat; vix
sincerus videretur cultus internum, nisi in-
de nasceretur externus. . . . Equidem ne-
cessitatem cultûs istius externi ex ratione
posse demonstrari quidam negarunt, eo-
quod hoc cultu non indigeat Deus. . . .
Sed nec cultu interno indiget Deus, quem
tamen necessarium esse nemo negaverit ”.

J. N. & G. Lib. I. Cap. V. §. C. XXXV.

Deum igitur colere debemus & adfectionibus seu animi sensis internis, & signis externis adfectum nostrum comprobantibus; in quibus actibus internis externisque *cultus Dei* propriè consistit. — Itaque modus determinatus cultum exhibendi Deo, *Religio* nuncupatur. Quodsi cultus iste secundum notiones divinarum perfectionum humanæque naturæ, dependentiæ & indigentiae determinetur, sistaturque in his duntaxat notionibus, *religio naturalis* audit; si verò insuper singulari Dei eloquio seu revelatione mediisque supernaturalibus elevetur & innotescat, dicitur *religio supernaturalis ac revelata*. Quodsi denique & competentibus religionis naturalis, & reipsa à Deo profluentibus religionis revelatæ veritatibus ac principiis nitatur, instituat & absolvatur, *religio vera* vocatur. Consequitur, quòd alia quæcunque *religio* universis his non instituta & fulta principiis, jure merito *falsa* dicatur, adeoque Deo placere nequeat, nam sine fide vera, & sine religione vera impossibile est placere Deo.

Religioni veræ correspondet *jus credendorum*, & *jus agendorum*. Jus credendorum in iis continetur veritatibus divinis, quæ propriè *dogmata* vocantur; & jus agendorum consistit in illis præceptis, quæ ordinant & instituunt *mores*, quæque *disciplinam* regulant ac dirigunt. Ad veritatem *dogmaticam* requiritur, ut ea à spiritu divino profluat, & quæ talis à *vera* ecclesia sit proposita. Pertinentia ad

ad mores & disciplinam pendent à recta dispositione ecclesiæ, conciliorum nempe præsulúmque debitè subordinatorum, aliorúmve competentium superiorum *ecclesiasticorum*; ut ita ecclesiæ competat explicare ac determinare, quid *dogmaticum* sit, & quid *disciplinare*, veluti & ipsa causarum disciplinarium *Directio*.

Hanc circa materiam sententiam *Zallingeri* sequentibus conceptam formalibus referre juvabit: “ Passim distingui solet inter substantialia & accidentalia religionis. Cl *Riegger* inquit, *substantialia religionis naturalis in sciendis & agendis; accidentalia in iis actionibus consistunt, quæ licet vario modo positæ, equè tamen faciunt ad cultum Deo exhibendum.* — Positâ civitate, majestatis officium erit, *substantialia religionis omni, quo potest, modo custodire: accidentalia vero ita DETERMINARE, ut sint felicitatis internæ media, finem tamen civitatis & felicitatem internam, quam cum illa conciliari volunt nature leges, non impediunt.* *Riegger. Jurisprud. eccles. p. 7. §. XVII.* — Ita (*pergit Zallinger*) imperanti nihil jûris hi quidem circa *substantialia religionis* adjudicant: at dum *accidentalia* ab ipso *determinari* aptarique humanis rebus posse statuunt, totum pene dant, quod *Sacrum est, & alienum à profano imperio.* Nam quid *substantiale* sit, vel *substantiam religionis* adtingat, princeps politicus *definit*: dein quidquid *sacra potestas* decerneret vel *adgredieretur*, id aliter atque aliter fieri

“ fieri posse, consequenter accidentale esse
 “ dicet, proindeque à se determinandum at-
 “ que aprandum consiliis suis &c., *Lib. I.*
J. N. priv. §. LXVIII.

Cum igitur ad causas religionis ipsas
 five substantiales, five accidentales explican-
 das, dijudicandas & dirimendas requiratur
jurisdictio sacra, eadèmq; non Reipublicæ,
 sed Ecclesiæ tradita sit divinitus; hinc di-
 stinctio inter substantialia & accidentalia in
 hunc præcisè effectum nihil adfert patrocini.

Denique homini nihil acceptius, nil æsti-
 mabilius, nil magis proficuum in hac vita
 censeretur debet, quàm vera in Deum religio:
 in qua proinde subsistendum immobiliter,
 si genuinis veræ religionis sit insignita cha-
 racteribus & notis; aut ea inquirenda est,
 suscipienda atque tenenda ab omnibus extra
 eam existentibus. Obligatio isthæc ex jure
 naturæ postulatur originariè. Aliter vero in-
 notescit lex naturæ, & aliter lex revelata:
 de prima inquit *Paulus*: “ Legem non ha-
 “ bentes (*positivam*) ipsi sibi sunt lex (*legem*
 “ *naturæ in cordibus suis legendo*) naturaliter
 “ ea, quæ legis sunt, faciunt,, *Rom. II. 14.*
 De secunda autem dicit: “ Fides ex auditu:
 “ auditus autem per verbum Christi,, *Rom.*
 X 17. — Quare in eadè epistola præmi-
 sit sequentia: “ Quomodo invocabunt, in
 “ quem non crediderunt? aut quomodo cre-
 “ dent ei, quem non audierunt? quomodo
 “ autem

“ autem audient sine prædicante? quomodo
“ verò prædicabunt, nisi *mittantur*? Sicut
“ scriptum est: quàm speciosi pedes evan-
“ gelizantium pacem, evangelizantium *bona*,,
Rom. X. 14. 15. 16. — Missus ergo missio-
nem suam probare tenetur.

§ XI.

De officiis erga seipsum in particulari.

Generatim de officiis erga semetipsum egi-
mus §. VI. C. I. pag. 21. superest, ut &
speciatim sive in particulari ad rem hanc per-
tinentia discutiantur.

Ipsâ naturâ ita comparati sumus, ut qui-
libet cupiat esse felix pro omni duratione
sue existentiæ; hanc verò æviternam esse,
seu duraturam sine fine, ex immortalitate
animæ dignoscitur. Igitur curandum omni-
modè, ut non solum pro hoc, sed & pro
futuro sæculo reipsa simus felices; id quod
si sincerè velimus, media adhibeamus ad
utramque felicitatem necessaria, plane ne-
cessum est; quisquis enim vult finem, is de-
bet & velle media ad finis consecutionem
apta & necessaria.

Amor itaque proprius, seu dilectio sui-
ipsum, si rectè ordinetur, felicitatem utram-
que promovet, & à jure naturæ præcipitur.
Tria potissimùm ad hominis felicitatem con-
ducentia

ducentia benevolus ac providus Deus indul-
 sit eidem; videlicet bona animæ, bona cor-
 poris, ac bona exteriora. Per bona animæ
 non solæ facultates illius intelliguntur, sed
 & bonum conscientia rectæ, ac media quæ-
 vis spiritualia ad veram hominis felicitatem
 conducibilia, & præcipuè bonum veræ reli-
 gionis. Quoad bona corporis maximè adren-
 duntur illius vires, integritas, conservatio,
 cultura, decens honestas &c. Nomine bono-
 rum exteriorum intelligenda veniunt bona
 famæ, fortunæ, statûs honorifici &c. Debi-
 tus finique hominis principali consentaneus
 usus honorum horum universorum, ex fon-
 te juris naturæ resultat; talis nempe usus,
 qui actiones nostras & officio erga nos cum
 Deo neçtir, & fini nostro ultimo consociat.
 Cum igitur homo suiipsius non sit dominus;
 sed in omnibus pendeat à supremo Numine;
 hinc in acquirendis, utendis, tuendis perfici-
 endisque bonis animæ, corporis, famæ,
 fortunæ &c. ad summam Numinis volunta-
 tem animum convertere tenetur, atque ab
 hac regula maxima suam metiri directionem.

Bona animæ præprimis sunt geminae fa-
 cultates mentis nostræ, intellectus nempe at-
 que voluntas, ea dein bona singula, quæ ad
 facultatum harum perfectionem ac finem
 spectant. Generatim perfectio intellectus con-
 sistit in *cognitione veri*, & perfectio volunta-
 tis in *amore boni*. Quilibet igitur in vim di-
 lectionis erga seipsum tenetur imbuere in-
 tellectum

tellectum cognitione veri, sibi que providere de omni veritate ad veram felicitatem necessaria. Debet insuper dirigere voluntatem ad prosecutionem boni genuini, ejusdemque parare consecutionem: quo vel maxime pertinet studium & cura æternam præ aliis secrandi & obtinendi beatitudinem, animæque detrimentum gravius judicare, quam mala quævis cætera; "quid enim prodest homini, " si mundum universum lucretur, animæ " verò suæ detrimentum patiatur: aut quam " dabit homo commutationem pro anima " sua?," *Matth. XVI. 26.*

Post virtutis ac sempiternæ salutis studium homini nil acceptius esse dignoscitur, quam vita & incolumitas. Tenetur igitur quilibet conservare vitam propriam contra aggressorem injustum, & extra casum collisionis cum vera virtute, si nempe virtus ipsa moralis salvâ regulâ obligatoriâ conservari non posset, nisi per amissionem vitæ. Sibi ipsi violentas injicere manus, *autochiriam* committendo sive sui ipsius occisionem, jure naturæ gravissimè prohibitum est, nec pro ullo casu cohonestabile. Deus auctor est vitæ, dominusque vitæ & necis, non autem ipsi nos: proinde nemini licet autoritate propria necem inferre sibi, aut etiam alteri. Deinde seipsum perimere crudelitatem sapit, quam ipsa natura perhorrescit, ac naturalis ratio & instinctus maximè detestatur. Nullo igitur sine motivóque exitialem hanc summo
Nu-

Numinis dominio justissimóque arbitrio repugnantem licet ponere actionem. — Homines igitur rationis adhuc compotes tam innaturaliter in se se defævientes aut in extremam prolapsi sunt desperationem, aut atheismo immerfi vel materialismo, futuris præmiis aut suppliciis fidem dant nullam, & sic malis, queis premuntur, temporalibus ac præsentibus metam imponere volentes, accelerant initium pœnarum æternarum, malum breve cum malo perpetuo commutando. — Porro autochiriam, ex parte etiam hominis per justam judicis sententiam condemnati ad mortem, licitam facere nequit jussio seu præceptum supremæ potestatis humanæ, vel judicis cujuscunque criminalis; ad turpe enim, & ad malum intrinsecum nulla extenditur jurisdictio: quare & leges humanæ horrendis ejuscemodi factis jure resistunt. — Neque sic dictæ leges & facta populorum incultorum & infidelium quidquam evincere possunt in contrarium: unde si verum sit, quòd *Seneca*, acceptâ ab ingrato discipulo *Nerone* sententiâ, ipse sibi ruperit in balneo venas, pro more suo impius in ferenda sententia fuit Nero, & in ea acceptanda & exequenda imprudens & inofficiosus fuit *Seneca*.

Occisio suûpsius indirecta si mediis fiat incompetentibus, v. g. per intemperantiam in potu, per luxuriam &c., pariter illicita est atque detestabilis: aliud est, si quis ex motivo veræ virtutis, E. g. ex rectè ordinato amore

amore patriæ, ex obedientia, aut ex officio se se exponat mortis periculo etiam proximiori; uti milites tempore belli, parochi & curati animarum tempore pestis Sacramenta administrantes hac labe infectis, Evangelium prædicantes infidelibus &c.

Corporis mutilatio, seu priorum resectio membrorum in *thesi* quoque est illicita; sicut enim vitæ, ita & membrorum suorum nemo est Dominus, adeoque de ipsis disponere nequit pro lubitu, sed ea conservare tenetur. Attamen in *hypothesi*, quod ad conservationem totius sit utilis & necessaria separatio membri nocivi, abscissio talis licita non solum est, sed à jure naturæ præcepta; quisquis enim tenetur ad finem, videlicet ad conservationem vitæ, tenetur etiam ad media in hunc finem apta & necessaria: ergo dum quis nequit conservare totum sine amissione partis, tenetur ad separationem partis, quæ non resecta corrumpet totum: nam inter duo mala minus eligendum est.

In casibus autem ambiguis, utrum resectio membri operatura sit effectum conservationis totius; imò potius operatio talis sit accelerativa mortis, attendendum est sedulo ex parte expertorum medicorum & chirurgorum, ex qua parte subsit securitas major, ad quam extunc se se resolvere poterit infirmus, quin tamen ad id teneatur, nisi præ manibus sit certitudo moralis maxima,

ma, per separationem partis salvari totum. Denique nunquam est licitum ad vitam aut membra conservanda, vel ad sanitatem tuendam aut restituendam ullum committere peccatum; quia non licet facere mala, ut eveniant bona: quare & mediis illicitis sanitaris restitutionem moliri, omnino vetitum est ipso etiam jure naturali.

Ad *famam* quod adtinet, generatim ipsa definiri solet: *communis hominum sermo de perfectione, vel imperfectione cujusdam*: ex quo conficitur, famam aliam esse bonam, malam alteram; malam videlicet, si communis inter homines discursus obtineat atque iudicium de alterius defectibus & vitiis: bona é contra alicujus erit fama, dum de perfectionibus cujusdam ac virtutibus communis & publica viget existimatio sive iudicium. — Est igitur fama bonum externum, & quidem post vitam & virtutem, quibus ceu fundamentis innititur, maximi faciendum: unde & ortum est axioma illud vulgatum: *fama & vita pari passu ambulant.*

Itaque fama bona partem jurium nostrorum constituit, prætereaque majores perfectiones acquirendi occasionem præbet, veluti & ansam proficiendi sibi & aliis: proinde per se loquendo cujuslibet deposcit officium eandem conservandi augendique; cumque officium istud profluat ex jure perfectio, hinc si fama nostra læsa sit ab alio,

reparationem seu restitutionem honoris justè exigimus, & reciprocè quivis obligatur aliorum hæud lædere famam, & si violaverit eam, teneatur obligatione perfectâ eandem resarcire; illud enim homini ingenuo probòque ipsâ dictante ratione peracceptum, conveniens, simul atque ad vitæ societatem mutuamque fiduciam necessarium, ut probus habeatur & bonus: quare ait sapiens: "Melius est nomen bonum, quam divitiæ," *Prov. XXII. 1.* — Cùm porro bona fama consistat in publico hominum judicio bono; propterea fama etiam ipsius in regula læditur injustè, cujus delictum occultum panditur: talis namque adhuc est in legitima famæ bonæ possessione, adeoque bonus præsumi debet, donec legitimè probetur malus.

Non solum per defectum, sed & per excessum in usu juris hujus delinqui potest, dum videlicet cura boni nominis in vanitatem, aut in studium popularis captandæ laudis degenerat, aut dum quis ancipites voces statim ad injuriam detorquet, vel si ad reparationem famæ media adhibeat incompetentia, ipsique juri naturali repugnantia. — Fugienda igitur est *ambitio*, quæ est appetitus laudis & honoris per se tantum, & propter se, contra istud psalmistæ: "Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam," *psalm. 113.* — Insuper *arrogantia*, dum quis existimatarum, aut fortuito occurrentium intuitu perfectionum laudem aucupatur alienam. Quem-

Quemadmodum cuiusvis jus à natura tributum est conservandæ existimationis, famæ, honoris, eaque, quæ his contraria sunt, avertendi & repellendi; sic & competens jus defensionis tributum est, si bona isthæc à malignis impetantur hominibus. — Verum quæritur, quæ sit veræ defensionis ratio, sive quodnam sit aptum ac necessarium honoris & nominis tuendi medium? annon sola calumniæ refutatio, testium auctoritas, tribunal judicis in statu civitatis, deprecatio ac revocatio, sed an præterea quandoque ipsa etiam calumniatoris occisio vel gravis mutilatio per *duellum* seu monomachiam?

Definiri solet *duellum*, quòd sit pugna singularis ab utraque parte sponte suscepta ex condicto, sive designato loco & tempore cum armis ad graviter vulnerandum, vel occidendum aptis. — Discrepat igitur formale duellum à rixis temporaneis, iis nempe, quæ exurgunt, dum quidam per accidens sibi occurrentes repentino animi æstu arma stringunt. — Contra duella suo modò tempore *Constantinus magnus* statuit sequentia: “ Cruenta spectacula
 “ in otio civili & domestica quiete non placent: quapropter omnino gladiatores esse
 “ prohibemus. ”. Leg. unic. de gladiatoribus penitus tollendis. — & cl. *Schwarzbueber* refert, qua ratione “ *Leopoldus* imperator capitis,
 “ *Ludovicus XIV.* galliæ Rex laquei, augustissima imperatrix vidua, *Hungariæ ac Bohemiciæ* Regina *Theresia* noviter & iterum
 “ tò

“tò poenam mortis contra hæc monstra san-
“civerint”, *Parte II. C. I. Sect. III. §. 364.* —
Porro ab ecclesia damnatæ sunt propositio-
nes universæ, quæ sub quovis prætextu, ti-
tulo aut casu duella licita fieri adseruerunt:
Er jure quidem meritissimo; duellum enim
juri naturæ repugnat absoluto, quia imme-
diatè opponitur Summo dominio Dei, quod
sive à deferente, sive ab acceptante duellum
violatur; nullus enim duellantium aut in suam,
aut in alterius vitam dominio gaudet; ne-
que ullatenus dominii in eos translatio co-
gitari potest aut debet. Et profectò duellum
non est medium aptum, quin potius medium
perditissimum ad recuperandum honorem;
utpote per quod honor verus deperditur om-
nis apud Deum & homines rectè sentientes,
incurriturque manifestum amittendæ vitæ,
animæque periculum. Quis porro pruden-
tum vesanam, insanam omnique lege prohi-
bitam hujuscemodi ostentationem belluinam
que ferocitatem sub limitibus veri honoris
contineri adseveraverit? Proin & sapiens ne-
mo dixerit, per eam reparari famam aut
honorem. — Stolidum igitur nullòque fun-
damento nixum vulgi præjudicium, mediante
duello reparari honorem, ab ipso jure na-
turæ corrigitur ad sufficientiam, ita, ut hanc
rationalis naturæ vocem respuentes, verè
sint inexcusabiles, & belluis adsimilandi,
proinde, si in duello pereant, sepultura asi-
ni sint sepeliendi. — Denique enorme istud
delictum etiam imputatur ad illud quomo-
dolibet

dolibet concurrentibus, uti, in duello publico, procuratori, quem & campionem vocant, sic dictis patrinis, invitatis, insuper & adcurrentibus spectatoribus; dein in duello privato secundantibus ita nuncupatis, veluti & spectatoribus universis.

Bona fortunæ quod spectat, eorum acquisitione, conservatio, usus &c. conformari per omnia debent finibus à natura præstitutis: dominia rerum, omnésque inde promanantes dispositiones regulari debent juxta dominium illimitatum & imparticipatum; omnia enim dominia hominum participata sunt à primo & essentiali rerum omnium Domino, adeoque à sapientissimo ipsius imperio usus eorum definiendus est atque determinandus.

Quamvis igitur fortunæ bona concessa & acquisita plerumque nonnisi cum nostro labore bonæque œconomia conserventur & augeantur, considerari tamen nequeunt aliter, quàm media ad vitam honestè traducendam, id est, tanquam præsidia tum propriæ, tum communis, tum privatæ aliorum necessitatis utilitatísque competentis; ita nimirum, ut prudenti rectoque illorum usu non de nobis tantùm, sed & de *Republica*, atque de *aliis* bene mereri oporteat.

In bonorum illorum acquisitione, alienatione, elocatione &c. fraus & dolus, violentia

tia & oppressio, & generatim omnis injustitia ita devitanda, ut eâ interveniente, male parva sint obnoxia restitutioni. — In eorum *conservatione* media adhibeantur commensurata & licita, caveaturque, ne unquam excedatur in moderamine inculpatae tutelæ. Hujus intuitu moderaminis quæritur, utrum bona fortunæ ab injusto adgressore impetrata, defendi possint atque servari à Domino cum illatione ipsius etiam necis ex parte invadentis? — Quodsi invasor ita comparatus esse animo præsumi possit, ut ad eripienda bona, si alia non super sit via, ipsam etiam necem possessoribus inferre velle censeatur, id quod de invasoribus iniquis armis stipatis nocturno potissimum tempore passim existimatur & merito, resolvendum erit adfirmativè, quoniam extunc possessoris & vita, & bona fortunæ in discrimen vocantur: insuper & talis resolutio fundatur in præsumptione periculi communis. — Si porro immineat discrimen proximum amittendæ bona fortunæ ad vitæ sustentationem absolute necessaria, quis proinde sublati, quis conjiceretur in necessitatem *extremam* amittendæ vitæ ex penuria annonæ, par militat ratio injustum bonorum horum ereptorem trucidandi, si non sit alia superstes repellendi via. — Verùm, quid, si quis à raptore bonorum fortunæ duntaxat in *gravem* conjiceretur necessitatem, aut damnum vade notabile? — Ob damnum leve évitandum occidere, aut graviter mutilare invadentem,

juri naturæ haud consonat, & regulariter occidere furem, pro conservatione unius aurei, proscriptum est *Propos. 31.* inter damnatas. — Atverò occurrente *damno gravi* in fortunæ bonis, quod elidi nequit aliter, quàm invasoris nece aut mutilatione gravi, habenda quidem est ratio seu subordinatio bonorum fortunæ ad bona vitæ ac membrorum: novimus tamen, quòd auctoritate *publica* suspendantur fures, non quòd vitam, sed quòd bona hominibus abstulerint; item bella plerumque geri, non quòd aliis vita, sed res fortunæ eripiantur.

Quamvis igitur *per se* loquendo non sit proportio inter bonum vitæ, & bonum fortunæ; ea tamen proportio adcrecere potest ex eo, quòd securitas communis & publica subintrat in medium, ejusdemque conservatio magis facienda sit, quàm hominis alicujus malitiosi, totique Reipublicæ maximè nocivi vita, quam non nisi per reiterata vulnera bono communi infligenda transacturus judicatur. — Cum igitur sublatâ potestate privatâ gravium notabiliùmque fortunæ bonorum ablationem, aut damnificationem avertendi per intentionem mortis aut gravis mutilationis injusti invasoris, dum videlicet aliâ nullâ viâ repelli is potest, aut ablarum revendicari, gravia quoque in rempublicam bonùmque commune mala inducerentur, sic hinc similibus in casibus subordinatio bonorum

rum fortunæ ad vitam tolli videretur ex eo, quòd ex una parte non sola sit quæstio de bono fortunæ privato, sed & de tranquillitate publica simul implicata & compromissa, ex alia verò parte duntaxat de vita aut integritate membrorum hominis privati bonum publicum turbantis, omnique occasione occurrente proximo nocere meditantis atque conantis. Et sanè generatim ridiculus ille foret hostis, qui, ne impereretur bellicorum explosione tormentorum, protestari veller, quòd non ad vitam, sed ad res duntaxat alias occupandas tenendasque venisset.

Strictissimè tamen hìc utendum est moderamine inculpatæ tutelæ; secus enim homicidia fierent arbitraria, id quòd à jure naturæ penitus abhorret. Quodsi igitur quis in vasorem in fugam agere possit clamando, vicinos invocando, publicum signum emitendo &c. occisio locum non habet; sique mutilando valeat avertere damnum, occidere non audet. Revideri possunt acta §. III. pag. 62. & 63.

Bonorum fortunæ *dispensatio* sive usus inter legitimos contineri debet limites, ne degeneret in excessum, aut in defectum. De usu hoc legitimo egimus §. III. pag. 61.— Itaque attento jure naturæ bona fortunæ ita dispensanda sunt & impendenda, ut generatim sana œconomia locum habeat, minimè verò ad prodigalitem fiat progressus aut

ad avaritiam, quarum primâ per excessum, secunda autem per defectum à jure naturæ recedit.— De avaritia etiam in S. Scriptura dicitur: “Avaro autem nihil est scelestius.” *Eccli X. 9.* item: “Cavete ab omni avaritia,” *Luce XII. 15.*— & *Seneca* inter alia de avaris statuit sequentia: “Desunt inopiæ multa, “avaritiæ omnia. In nullum avarus bonus “est, in se pessimus,” *Epist. CVIII.* item: “Nulla avaritia sine pœna est, quamvis fa- “tis sit ipsa pœnarum.... quàm misera de- “sideratis, quàm misera partis est! (*avaro “enim tam id quod habet, quàm quod non ha- “bet deest*) adjice quotidianas sollicitudines, “quæ pro modo habendi avarum discru- “ciant,” *Epist. CXV.*

Porro si verum sit, quod de *Seneca* re- fert *Cl. Steinacher*, *Seneca* quoad hoc singu- larem meretur fidem, eoquod propria edoc- tus experientiâ sit ita locutus. Dicit autem inter alia *Steinacher* de *Seneca*: “erat avarus, “qui spatio quatuor annorum ferme sex “milliones corrasit,..... cujusque concla- “ve plusquam quingentæ mensæ cedrinæ, “pedibus nixæ eburneis exornabant. In pre- “tiosis hisce mensis contra divitias scribe- “bat,” *Historia philosophica. pag. 231.*

§ XII.

De officiis singularibus erga proximum.

Deum super omnia amare tenemur, ex quo
& gravia complura alia erga Ens illud
infi-

infinittum deducta sunt officia. Debemus in-
super nobis ipsis amorem rectè ordinatum,
ex quo varia erga semetipsum diffuere of-
ficia ostendimus. Denique veluti nos ipsos,
ita & propter Deum sincerè diligere debe-
mus proximum, eique proinde non pauca
tribuenda sunt officia sive obsequia, quæ sin-
gula recurrunt ad duo sæpius memorata
principia generalia, videlicet vel ad hoc ne-
gativum: *quod tibi non vis fieri &c.* vel ad
illud affirmativum: *quod vultis, ut vobis fa-
ciant homines &c.* De officiis istis huc perti-
nentibus egimus generatim C. I. §. VI. Re-
stat ea nunc expendere singillatim.

Cum itaque debeamus diligere proxi-
mum sicut nos ipsos, idque utrimque vel
maximè propter Deum atque motiva rectè
ordinata; hinc in omnibus proximo exhiben-
dis officiis adfectus quicunque sinistri sunt
amputandi.

Officia relatè ad proximum sunt vel con-
nata vel adventitia, perfecta vel imperfecta,
vel necessitatis, utilitatis, beneplaciti &c. Con-
cernunt autem vel bona animæ, vel corpo-
ris, vel fortunæ. In collisione sive conflictu
bonorum eorum omnium id præferendum
esse, quod est præstantius, deducitur ex ip-
sa notione *juris necessitatis*, quod jus definiri
solet: *facultas moralis legem negligendi debilio-
rem, ut propter conflictum legi fortiori pareatur.*

Quodsi igitur cum officio connato collidatur adventitium, insistendum est connato, prætermisso adventitio: idem est de perfecto relatè ad imperfectum, de necessitate relatè ad meram utilitatem, de bono animæ comparatè ad bonum corporis &c. ipsarum etiam sæpius attendenda est diversitas personarum, ita tamen, ut *personarum acceptio* devitetur.

Quemadmodum porro gravissimum primumque *erga se* officium consistit in cura propriæ salutis æternæ; ita & nemini dubium esse potest, quin in cura salutis æternæ proximi principalissimum officium huic impendendum consistat. Sicut ergo bonum infinitum longè præstantius est finito, sic & sollicitudo atque industria nostra præprimis collocanda est in eo, ut proximo de mediis ad salutem æternam necessariis utilibusque provideatur; de qua re uberius locuti sumus supra §. X. Pag. 109. 110.

Insuper genuinus erga proximum deposcit amor, ut pro excolendis naturalibus animæ facultatibus, & corporis viribus nostram interponamus operam, atque concursum tribuamus & nostræ, & illius conditioni adtemperatum. — Ratio pariter habenda est, ut & vitæ, & membris, & famæ & bonis fortunæ, omnique veræ indigentiaæ proximi ex amore rectè ordinato suffulcimentum præstetur. — Maxima porro nobis incumbit obligatio nullum ex memoratis omnibus

nibus proximi bonis impetendi, turbandi, violandi, acquisitionem debitam & usum impediendi &c. Sique proximi jus perfectum turbatum fuerit à nobis, ad restitutionem boni cujuscunque violati tenebimur.

Quoniam denique amor proximo debitus est universalis; hinc nullius omnino personæ patitur exceptionem. Confectarium est, quod ipse usque adeo diligendus sit inimicus, & quidem in vim juris etiam naturalis, in quo obligatio isthæc solidatur, & ex cujus fonte dimanat.

Ut obligatio sincerè, id est adfectivè & effectivè diligendi inimicum dilucidè perspi-ciatur, distinguenda veniunt hæc duo: *persona* inimici, & illa ejus *adfectio* animi cum redundantibus inde factis, per quam reipsa inimicus efficitur. Persona, puta natura inimici eandem nobiscum fortitur originem, easdem facultates, eandemque finis æterni præstitionem, proinde quoad se bona est, & sicut mea, ita & mei inimici natura, anima nempe, facta est ad similitudinem divinitatis. — Ipsa animi adfectio, per quam quis meus constituitur inimicus, est actus voluntatis præconcepto nixus iudicio sine principio solido rationis sufficientis, adeoque adfectio ista mala est, & opposita legibus. — Diligere malum nemo debet; igitur dilectio qualitatis seu adfectionis hujus iniquæ in inimico non solum non præcipitur, sed ju-
re

re legéque vetatur, veluti omnium prohibe-
tur dilectio delictorum.— Verùm ipsam ini-
mici personam atque naturam in se bonam
similémque nostræ, atque ad eundem finem
destinatam diligere omnino tenemur; ipsa
enim ob hæc est objectum dilectioni nostræ
per omnia adtemperatum, quemadmodum
& nos ipsi talis nostræ intuitu naturæ finis-
que æterni &c. nos ipsos diligere debemus.
Cum igitur inimicus ob causas jam memo-
ratas re ipsa sit proximus noster, eúmque
proximum diligere debeamus sicut nos ip-
sos, consequens est, quòd non solum in jus
divinum positivum, sed & in ipsum jus na-
turæ impingar, quisquis non diligit inimi-
cum sicut seipsum; utrobique enim obtinet
eadem diligendi ratio, eadem nempe origo,
eadem imago, finis idem. —

Dilectio erga nos perficere jubet & nos,
& statum nostrum: ergo & dilectio erga ini-
micum deposcit à nobis, ut & ipsum, ip-
siusque statum perficere conemur. Perficimus
nos & statum nostrum, dum pertinentia ad
bonum animæ, vitæ, famæ, bonorum for-
tunæ &c. rectâ ratione acquirere, retinere
atque promovere contendimus, mala his
contraria bonis, evitando, propulsando. Se-
quitur, quòd ratione consimili gerere nos
debeamus relatè ad bona inimici, ac proxi-
mi cujuscunque, ipsis etiam, sensu prædicto,
benefaciendo, qui oderunt nos. Inimicis
ergo non solummodo ignoscendum est; sed
&

& connitendum, ut malæ eorum adfectio-
nes, ac mala quævis alia ab ipsis, tanquam
proximis nostris sincerè dilectis, arceantur,
& bona ad ipsos deriventur.

Pater ex his, dilectionem erga proxi-
mum, ex capite originis, imaginis & finis
ejusdem, tam universalem esse, ut ad om-
nia totius humanæ societatis membra tam
activè, quàm passivè extendatur. Modo igitur
prædicto etiam diligendi sunt increduli,
judæi, mahemotani, hæretici, schismatici &c.
ita autem in specie diligendi sunt, ut con-
vertantur & vivant, minimè autem, ut in
errore confortentur, perseverent & pereant;
istud enim non recti amoris, sed perniciosi
odii rationem haberet.

Singularia etiam officia hominis erga ho-
minem versantur circa significationem men-
tis, quæ quidem significatio aut sermone,
aut literis, aut nutibus, aliisque rebus uni-
versim, aut specialiter definitis signis locum
habere potest, atque extunc declaratio men-
tis expressa vocatur: si verò talia ponantur
facta, ex quibus habitâ ratione loci, tempo-
ris ac reliquorum adjunctorum, agentis in-
tentio colligi potest, *tacita* mentis declaratio
nuncupatur. — Veritas secerni hoc loco so-
let in *logicam*, & in *moralem*. Logica in con-
formitate signorum cum re, moralis in con-
formitate signorum cum animi sensis collo-
catur: atque huic, morali videlicet, opponi-
tur

tur *mendacium*, quod est locutio deliberata contra mentem cum intentione alterum fallendi. — Dividi solet mendacium seu falsiloquium in *externum*, quod & *perniciosum* vocitant, quia ad alterius dirigitur *detrimen-* tum aut injuriam; & in *internum*, idque vel *jocosum* est, quia oblectationis duntaxat causâ profertur, vel *officiosum*, si quis falsiloquo aut suam, aut aliorum quærat utilitatem. — *Æquivoca* proferre sive ambigua, idem est, ac verbis aut factis uti, quæ ex usu communi plures habent significationes. — Manifestatio externa, quæ cum animi sensu re ipsa coincidit, *sincera* vocatur; ea verò externa actio, quæ cogitationibus dissentit, *simulata* nuncupatur. — Omissio verborum, per quæ alteri significari quidquam potest, est *reticentia*; atverò aliorum omissio signorum, queis animi sensa exprimuntur, *dissimulatio* audit. — *Restrictio* alia est *interna*, seu purè mentalis, videlicet dictum quoddam tum ex se, tum ex præsentibus adjunctis determinatum ad significationem menti contrariam, etsi per aliquid solâ mente retentum possit verum habere sensum; alia est *externa*, sive realis, aut latè mentalis, dum mens loquentis per talia exprimitur signa & adjuncta, ut quidem non obviè, attamen absolutè & ex parte acutè ac debitè adtendentium valeat adtingi.

Notio *arcani* hoc quoque loco venit expendenda: intelligitur autem per arcanum nihil

nihil aliud, quàm celatio illius, quòd ab aliis ignorari volumus, aut quòd ab eis ignorari velle debemus; sæpe enim prudentia, sæpe charitas, sæpe etiam justitia prohibet revelare veritatem, si nempe ex revelatione aut incommodum, aut infamia, aut horum aliorumve malorum immineat periculum: quæ quidem obligatio suum nanciscitur effectum ex pacto vel explicito, vel tacito, vel ex lege generali nil faciendi, quòd repugnat juri tertii. Obtinet etiam speciatim hæc obligatio Sigilli naturalis, siquid causâ petendi consilii manifestatum est atque conceditum: in ipsa quippe petitione consilii passim intercedere pactum tacitum omnes agnoscunt.

Mendacium sive falsiloquium juri naturæ repugnat absoluto, adeoque licitum est nunquam. Ratio adfertur postulatur tum è perfectionibus infinitis, à quibus actiones universæ humanæ commensurantur, tum à fine sermonis, cui quælibet locutio contra mentem adversatur. Quoad primum nemini dubium esse potest, quòd nostri veritas sermonis perfectio sit participata, à veritate & veracitate infinitâ depromta, eamque respiciens pro regula sua primigenia & immobili; contra verò, quòd deliberata locutio falsa infinitæ veritati opponatur ex indole sua, quemadmodum inhonestum primæ honestati contrarium est. Cùm igitur id omne, quòd in genere morum infinitis per se opponitur perfectionibus, malum sit atque illicitum

licitum jure naturæ; hinc & de mendacio rectè idipsum concludimus. Quoad secundum, finem nempe sermonis, notandum, sermonis nostri finem vel esse *proximum*, videlicet, ut animi nostri sensa communicentur alteri, vel *remotum*, ut hominum felicitas & securitas stabiliatur & promoveatur. Fini huic utrique repugnat mendacium; eoquod illo interveniente nec animi sensa communicentur, neque hominum felicitati & securitati consulatur, cum nemo securus esse possit, utrum à loquente non fallatur.

Circa illos, qui cum *Grotio*, *Puffendorffio* & *Heineccio* mendacium à falsiloquio distinguere, & hoc quandoque licitum evincere frustra adlaborant, inquit *Zallinger*:
 “ Ex mente quorundam auctorum, maximè
 “ protestantium, à mendacio distinctum est
 “ falsiloquium in eo, quòd quis deliberatè
 “ quidem contra mentem loquatur; at nempe
 “ tum, quando interrogans jus non habet
 “ exquirendi à me verum, nec aliunde
 “ inferatur alicui damnum. Alii falsiloquium
 “ tunc licitum dicunt, quando obligationi
 “ satisfieri non posset, nisi moraliter falsum
 “ loquendo; eoquod jus naturæ det jus ad
 “ ea, sine quibus naturali obligationi satisfieri
 “ nequit. Ecce novum exemplum veritatis
 “ fatilis illius principii, quo toties invitâ
 “ naturâ utuntur dilucularii nostri ad naturale
 “ jus corrumpebendum: *jus ad finem dat*
 “ *jus ad media*: dicent fortassis, cum quivis jus
 “ habeat

“ habeat defendendæ famæ, citra ingens
“ piaculum confingi posse grave crimen,
“ atque alteri detrahenti impingi, quo mi-
“ nuatur ejus auctoritas? *Conf. prop. 43. &*
“ *44. inter damnatas ab Innoc. XI.* Nunquid
“ enim & hoc casu jus ad finem dat jus ad
“ media? „ *Lib. I. j. n. p. §. LXXXVIII.*

Porro restrictio merè interna, seu *purè mentalis*, cum per adhibita signa externa nullo modo ordinata sit ad manifestandum illud, de quo procedit quæstio, nullatenus à mendacio discrepat, proinde illicita est semper.— Quodsi verò restrictio *realis* sive externa fiat eatenus, ut per se loquendo animi sensa per signa adhibita idoneè intelligi possint ab iis, qui debitam præstant attentionem & perspicacem observationem, à culpa erit immunis, vel maximè, si ratio subsit competens ejusmodi significandi modum adhibendi. Restrictio isthæc se tenet non tam ex parte proferentis signa per se idonea, quàm ex parte audientis, signa ista debitè non penetrantis; adeoque error non intenditur, sed justa de causa permittitur, eúmque sibi adscribere ille debet, qui sine jure, vel etiam contra jus & æquum de re quadam certior fieri cupit.

Dum verum non solum dicimus, sed & veritatem prolatam certis modis confirmamus, *adseverationem* interponere dicimur. *Adseveratio*,

severatio, quæ fit invocato Deo tanquam teste
 omniscio, & justo vindice, *jusjurandum* seu
 juramentum nominatur. Dividi illud solet in
adsertorium, dum quis Deum interponit ad
 conciliandam majorem fidem propositioni à
 se circa præsens adsertæ; & in *promissorium*,
 si quis per id firmet promissionem à se fac-
 tam circa futuram ejus executionem. — Ad
 juramentum tria potissimum requiruntur;
 videlicet, “ Veritas, judicium & justitia”,
Jerem. IV. 2. — Finis juramenti duplex est;
 qui enim jurat, majorem suis verbis fidem
 conciliare vult ex una, & ex altera parte
 eum, cui juratur, de sua sinceritate & de
 veriloquio suo magis securum reddere in-
 tendit. — Requiritur autem, ut in jureju-
 rando locum habeat veritas; nimirum, ut
 quod adseritur, verum esse agnoscat, ut
 argumentis certissimis; veritatis proinde hu-
 jus judicium niti debet rationibus non dun-
 taxat probabilibus, sed undequaque certis &
 indubitatis. Sed & justitiâ juramentum debet
 esse vestitum tali, ut per id promoveatur
 bonum aut privatum, aut publicum, nemi-
 nique per id fiat injuria: insuper sufficiens
 jurandi debet subesse ratio & materia, veluti
 & jusjurandum deferendi aut acceptandi auc-
 toritas. Ex quo conficitur, quid sentiendum
 de societatibus illis clanculariis omnique ge-
 nuina jurisdictione destitutis, qui & circa
 objecta incompetencia, & sine auctoritate le-
 gitima sociis juramenta frivole deferunt, &
 ab iis temerè facta acceptant: tales profectò
 aut

aut ignorant, juramentum esse actum religionis ob summi Numinis reverentiam nunquam temerè ponendum, aut quisquillas suas aliòsve fines profanos &c. religionis actibus rectè ponendis præferunt.

Cùm porro in jurejurando Deus ipse in medium adducatur ceu testis & vindex, manifestum est, eos, qui aut inficiantur Deum omniscium, aut mali vindicem, ad jusjurandum nulla etiam ex causa esse admittendos: Deum namque blasphemè & impiè negantes, ad ipsum provocare nequeunt in ordine ad sua constabilienda effata, neque id, nisi irrisoriè, neutiquam ex pio animo facere censendi sunt; & qui Deum non admittunt ceu malorum vindicem, perjuriam accumulare perjuriis minimè reformidabunt. — Patet ex his, quantum præjudicii ac detrimenti Reipublicæ adferant istius generis homines, quantumque eorum fidelitati sit fidendum. — Circa hæc loquitur *Heineccius* in modum sequentem: “ Quùmque à jurantibus Deus, “ tanquam vindex, invocetur, consequens “ est, ut in ludibrium abeat jusjurandum “ Athei, & graviter peccet, qui homini ejus “ commatis jusjurandum defert. Requiritur, “ ut jusjurandum tum quoad formulas, tum “ quoad ritus cujuslibet religioni sit adtemperatum, adeoque ne jurisjurandi quidem “ nomen meretur adseveratio per res, quarum “ nulla mentem vincit religio: ut perjurii meritò det pœnas, qui per falsos “ Deos

“ Deos pejeravit, imo & Atheus, qui dis-
 “ simulato Atheismo, per Deum pejeravit,
 “ tanquam qui alios decepit, jure puniatur.”
J. N. & G. Lib. I. C. VII. §. CCVII.

Pejeratio vocatur illud jusjurandum, per
 quod quis jurat se dicere verum, cum sciat
 rem esse falsam: atvero veri juramenti vio-
 lationem, perjurium vocant; ex quo fit, quòd
 pejeratio sit juratum mendacium, perjurium
 verò jurata perfidia.

§. XIII.

*De officiis hypotheticis ad proximum circa
 bona externa.*

Officia hypothetica sunt, quæ ex statu ad-
 ventitio enascuntur, & vel maximè referun-
 tur ad vulgatum isthoc: *Cuique suum*. Du-
 plici potissimùm modo quisquam contendere
 potest, hoc vel istud esse suum; videlicet
 aut significatione propria, dum rei domi-
 nium habet, aut impropriâ, dum eam exi-
 gere potest in vim conventionis expressæ,
 vel tacitæ. Itaque *Dominium & pactum* sunt
 principales officiorum hypotheticorum radi-
 ces. Cùm verò officiorum hypotheticorum
 ferme infinitus sit numerus, cùmque eorum
 plurima in disciplinis aliis sive sacris, sive
 profanis discutienda veniant ex instituto;
 hinc ea duntaxat in compendio perstringere
 juvabit, quæ scopo nostro & instituto
 maximè deserviunt.

Dominia rerum participata sunt seu derivata à Dominio imparticipato; adeoque non excedunt limites definitas à rectissima voluntate primi imperantis, seu Domini essentialis rerum omnium: nostra quippe dominia duntaxat accidentalia sunt. — *Dominium* igitur *creatum* est jus disponendi de re tanquam sua in omnem usum primi jubentis intentioni consentaneum. — Unde fit, quòd dominium creatum non dependeat à voluntate domini qualicumque; sed à voluntate rectè subordinata primo jubenti Deo, quæ & auctoris naturæ, immutabilisque rerum omnium domini voluntas, principalis debet esse regula in dispositione usûque rerum, si dispositio & usus genuinis naturæ legibus adcommodentur, veluti adcommodari omnino debent.

Igitur in consequentiam domini hujusmodi res ipsa domino devincta est & propria, ita ut alios tum à re ipsa, tum ab usu illius ejusque fructibus excludere jure valeat. — Præter res, quas quis suo subjectas habet dominio proprietatis, existunt insuper vel *communes* pluribus, vel *alienæ*, particulari nimirum alterius dominio subjectæ.

Præcipui domini effectus sunt jus *perceptionis*, jus *possessionis*, & jus *alienationis*. — Jus hoc percipiendi commoda rei complectitur facultatem *disponendi de rei substantia*, insuper & *eâ debite utendi*, & *hauriendi fructus enatos*

ros tum per rei naturam, tum per industriam interpositam; ex quo & colligitur, fructus illos esse vel naturales, vel industriales, vel mixtos ex utrisque. Conficitur ulterius, rem aut sterilem esse, quæ solo usu commodum præstat, uti v. g. horologium, aliam frugiferam, quæ germinat fructum, ut v. g. ager. Obtenant hinc vulgata sequentia: *Res fructificat domino suo. Ex re aliena nemo locupletari debet. Res suo domino stat, aut cadit.*

Quoniam igitur rei *substantia*, *usus*, & *fructus* inter se differunt; hinc dominium aliud *perfectum* est, aliud *imperfectum*. — Perfectum est illud, quod tum substantiam seu proprietatem rei, tum ejus emolumenta, usum nempe fructumque continet: imperfectum é contra nuncupant illud, quod complectitur alterum ex his sine altero; id quod *directum* audit, si rei substantiam seu proprietatem habeat, *utile* verò, dum exclusa proprietate sistit in emolumentis, in usu nimirum, vel in fructu disjunctivè, vel distributivè & in usu, & in fructu, sive in usu-fructu.

Possessor rei ille dicitur, qui eam occupatam potestati suæ subjectam habet. Subjectio hæc potest esse merè physica, aut etiam moralis, dum quis usum vel exercitium juris sua in potestate habet. — Sicuti dominium, ita & possessio respicit res tum corporeas, tum incorporeas. Possessio rerum cor-

corporalium quasi ad sensum perceptibilis est; incorporalium verò tantopere haud perceptibilis est, quare & hæc quasi possideri dicuntur ob potestatem deveniendi ad actus ex illis causis & juribus incorporeis provenientes. — Alius est igitur *nudus* rei possessor, quin ullo in rem possessam jure gaudeat; alius verò possessor *jure suffultus*. Præterea in jure non parum interest inter possessorem *bonæ*, & inter possessorem *malæ fidei*.

Quoniam denique vi dominii de re sua disponere quis potest, eidem jus competit dominium suum viâ legitimâ transferendi in alium, in quo propriè consistit *alienatio*: ubi tamen notandum, quòd nemo plus juris transferre queat in alterum, ac ipse habeat.

Quoad rerum *acquisitionem* patet ex prioribus, quòd acquirendi *jus* ad statum pertineat *connatum*: atverò *modus* acquirendi spectat ad statum *adventitium*. Legitimus, seu legitimus conformis acquirendi modus est medium competens ad res numerandas inter suas: modus autem ille vel est *originarius*, quo acquiruntur res, quæ reipsa sunt *nullius*; vel *derivativus*, quo acquirimus res, quæ *alterius* erant subjectæ dominio.

Titulus legitimæ acquisitionis ea est ratio, per quam intelligitur, rem justè fuisse acquisitam. Quodsi ex facto, quo fit *acquisitio*, translati dominii ratio intelligatur, di-

citur titulus dominii, vel juris *translativus*; secus verò, uti in locato, commodato, non *translativus* dominii. — Titulus igitur dominii, aut realis juris reipsa *translativus*, nuncupatur *verus*; alius verò *adparens* duntaxat est, sive existimatus bonâ fide, quem & coloratum vocitant. Addunt nonnulli titulum *fictum*; verùm aut *fictum*, aut nullum habere titulum, perinde esse videtur.

Occupatio est apprehensio rerum, quæ sunt *nullius*, cum animo eas faciendi suas. Tales autem non eæ duntaxat censendæ sunt res, quæ nullius unquam fuere subiectæ dominio; verùm etiam *res derelictæ*, eæ videlicet, quarum aut quis dominium abdicavit, aut quæ diuturnitate temporis aliòve modo à dominio exciderunt: talia quippe ad jus omnium reversa meritò judicantur, tenetque de ipsis, quòd sint primò occupantis; ita nempe, ut prior tempore, prior sit jure. — Aliter omnino statuendum est de rebus illis ab alio occupatis, quæ reipsa adhuc habent dominum, veluti de rebus amissis, ablati, tempore naufragii, inundationis aquarum, incendii &c. jactatis; tales enim res per id non excidunt à dominio, adeoque suum semper clamant dominum, & ab eo ubicunque repertæ vindicari possunt, tenenturque quilibet, qui eas occupavit, fideliter conservare, quia rem occupando suscepit rei periculum; insuper inquirere debet in dominum rei, eique hujus generis rem occupatam restituere. —

Maxi-

Maximè igitur hoc loco corrigendus est error vulgi, perperam existimantis, rem perditam fieri primò occupantis, seu inventam esse inventoris. Sanè aliud est, rem animo invito perdere, & aliud, ejus velle abdicare dominium: cum ergo res amissa maneat sub dominio amittentis, rei istius inventio & occupatio insufficientis est titulus ejus acquirendi dominium, etsi inventor habeat animum eam numerandi inter res suas.— Quid præcisè in vim juris naturæ resolvendum sit de thesauris, effossione mineralium, venatione, piscatione, aucupio &c. ex præcedentibus facile colligitur.

Modum acquirendi principalem sequitur modus acquirendi accessorius, qui consistit in jure capiendi accessiones, incrementa, ac fructus rei in dominio nostro existentis. Cùm igitur in vim domini competat domino quilibet rectus rei usus; consequens est, quòd & ipsi competat jus ea capiendi singula, quæ rei suæ legitimè accedunt, competentia nimirum rei suæ incrementa, quæ propriè rei accessiones nuncupantur: nam *accessio est jus incrementa substantiæ suæ advenientia sibi vindicandi.* — Accessio incrementorum est vel *naturalis*, uti in foetura animalium, enatis insulis, alluvione, alvei mutatione &c. vel *industrialis*, veluti dum in fundo meo quis ædificat, vel commixtione, confusione &c. vel in materiam novam formam inducendo, quo casu *specificatio* accidit &c. vel denique

mixta

mixta est accessio, dum partim per ipsam naturam, partim per hominis industriam rei incrementum adcrevit, uti fit ferendo, plantando &c.

Vulgatum istud: *accessorium sequitur principale*, indiscriminatim non obtinet, sed ab adjunctis valor illius & applicatio determinari debet. Porro generatim & ex visceribus juris naturæ differendo, res nostra si ad alienam, vel aliena ad nostram accedat, ea non fit unius cum exclusione alterius, sed oriri videtur communio positiva, quæ pluribus conjunctim in re indivisa competit, eaque vel retinenda; vel res, quoad fieri potest, inter se separandæ, vel alteri æstimatio partem suæ præstanda est.

§. XIV.

De officiis hypotheticis, quæ disfluunt ex pactis & contractibus.

Pactum à paciscendo derivatum definiri solet: *Duorum vel plurium in idem placitum consensus pariens obligationem.* — Consensus iste non merè theoreticus, sed efficax & practicus esse debet, vi cuius nempe suscipitur, aut remittitur jus, vel obligatio tanquam effectus moralis pactorum; ita quidem, ut id, quod ante consensum erat liberum seu voluntatis, consensu utrimque præstito fiat necessitatis. — Consensus ille mutuus pariter debet

debet esse sensibilis, ita, ut tum inter contrahentes, tum in societate humana intelligi possit, & à competentibus dijudicari. Nequit autem inter homines consensus iste intelligi, nisi vel exprimat *verbis*, vel colligatur ex *factis*: prior dicitur *expressus*, alter verò *tacitus* nuncupatur; qui & quandoque rectè *presumitur*, dum ea est cujusdam natura negotii, ut non possit non judicari, alterum eidem suum quoque consensum detulisse. Referunt huc illud: *qui tacet, dum loqui tenetur, consensisse presumitur.*

Proximus & immediatus pactorum *effectus* est obligatio, ac jus ex mutuo paciscentium consensu resultans. Obligatio isthæc cum jure conjuncta *naturalis* quidem est, at tamen *hypothetica*, utpote consequens *hypothesein* facti. Quamvis itaque *jus paciscendi* connatum sit & *absolutum*, tanquam medium aptum ad conservationem vitæ, statúsque perfectionem, ipsa tamen ex facto redundans obligatio est *hypothetica*: *perfecta* nihilominus est, veluti & *jus ex pacto* proveniens itidem *perfectum* est.

Quoniam porro ex ipsa pacti natura patrescit, eam esse mutuan ex una, & ex altera parte naturalem, eò quod rationem habeat in ipsa hominis rerúmque natura; hinc & est *universalis*, sive pertinens ad omnem *hypothesein* pacti *initi*: ex quo fit, quòd *fides data servanda* sit fideliter ab omnibus, qui-

quibuscum in initum est pactum, videlicet tam à principibus, quam à subditis, insuper ab hostibus, à dissidentibus in religione &c.

Spektato igitur effectu, contractus alii dicuntur *unilaterales*, per quos sibi alterum obligatum quis tener, sine obligatione sua mutua, uti fit in mutuo, commodato &c. alii *bilaterales*, seu *onerosi*, qui obligationem ex utraque paciscentium parte continent. Contractus *nominati* vocantur, qui ob ipsum frequentiore usum sortiti sunt proprium ac specificum nomen; *innominati* é contra, qui speciali nomine carent: quare dicitur in jure: "plura sunt negotia, quam vocabula." *Leg. natura 4. D. præscriptis verbis*. Sic permutatio nomen generis est potius, quam speciei.

Et quidem primò omnium necessitas homines compulisse videtur ad illud ineundum pactorum genus, quod simplicissimum est, nempe ad *permutationem*; per hanc namque res cum re, opera cum opera, res cum opera, aut opera cum re permutatur; quos quidem contractus vocare innominatos placuit Ictis; revocando eosdem ad formulas sequentes: I. *Do, ut des*. II. *Facio, ut facias*. III. *Do, ut facias*. IV. *Facio, ut des*.

Enata pariter fuere & pacta altera; videlicet *commodatum*, vi cujus res alteri ad certum usum tempusque præfixum *gratis* ea lege

lege conceditur, ut deinde restituatur. — *Depositum*, quo res alterius fidei committitur custodienda sine ejus usu, cum obligatione eam reddendi ad arbitrium deponentis. — *Mandatum*, quo alium consentientem ad certa quædam negotia nostro gerenda nomine deputamus.

Quoniam verò solâ obtinente permutatione aliisque nonnullis minoris momenti contractibus, commercio in societate humana tantopere necessario & utili ad sufficientiam non erat provisum, mutuæque hominum ac gentium indigentia satisfieri nequebat; aut, veluti loquitur Ictus Paulus: “non semper ac facile conveniebat, ut cum tu haberes, quod ego desiderarem, ego haberem, quod tu accipere velles, electa materia est, cujus publica ac perpetua æstimatio difficultatibus permutationum æqualitate quantitatis subveniret; eaque materia formâ publicâ percussa (*pecunia*) usum dominiûmque non tam ex substantia præbet, quàm ex quantitate, nec ultra merx utrumque, sed alterum pretium vocatur.”

L. I. ff. de contr. emt.

Pecuniâ igitur autoritate publicâ formatâ & introductâ, amplior ad ineundos contractus campus aperiebatur; inde enim enati sunt contractus *emtionis*, *venditionis*, dum quis pro pecunia mutuo consensu determinata rei suæ dominium transfert in alterum;

terum; *locationis*, *conductionis*, si quis nempe rei suæ usum, aut suam operam pro certa pecuniæ mercede conductam elocat alteri. Pariter inde resultat *cambium*, dum pecunia commutatur cum pecunia.

Hoc etiam loco memorandi veniunt contractus quidam alii; videlicet *mutuum*, quo res eâ lege traditur alteri, ut statim in dominium & usum transeat accipientis cum obligatione reddendi similem in specie & bonitate post definitum temporis lapsum; ubi patet id locum habere sive in pecunia, sive in rebus aliis, v. g. frumento, vino &c. — *Pignus* & *hypotheca*: in pignore res traditur, in hypotheca res obligatur creditori eatenus, ut si debito tempore non præstetur præstandum, ad rem oppignoratam, aut hypothecatam pateat recursus. — *Fidejussio*, seu obligatio suscepta solvendi illud, quod debet tertius, si is non fuerit solvendo. — *Societas*, seu conventio duorum vel plurium ad collationem rerum vel operarum cum communicatione lucri, vel damni inde resultantis.

Contractus hujusmodi & pacta, si debitis vestiuntur conditionibus, idem est de variis aliis, juri naturæ adtemperantur, atque ad idipsum in radice & fonte recurrunt; iis tamen uberius recensendis supersedemus, discussionem hanc iis relinquendo, qui has ex professo materias pertractant.

§. XV.

De Restitutione.

Quòd intuitu complurium officiorum hucusque expositorum varii, & tertio præjudiciosi ac nocivi committi possint defectus, omnino perspicuum est; quæ quidem officia si tali fuerint violata modo, per restitutionem sanari debent, quæ proinde restitutionis obligatio peculiarem deposcit expositionem.

Restitutio est reparatio damni illati. Damnum istud est vel in bonis animum concernentibus, vel in bonis corporis, vel in bonis fortunæ. Quemadmodum jus naturæ vetat, alteri damnum inferre, sic & præcipit reparare illatum. — ut restitutio obliget, damnum illatum præsupponi debet in bonis, quæ quis jure tenet *perfecto*. — Requiritur insuper verus nocendi animus, qui quidem præsumitur, quando actio ex se & præsentibus adjunctis juri *perfecto* alterius adversatur. — Reparatio offensæ fit per satisfactionem propriè dictam: reparatio damni per restitutionem. — Qui adhibita vi alterum re sua spoliare adtentat, nec tamen prævalet, effectu nempe non secuto, injuriam quidem irrogat, attamen damnum re ipsa non infert: & qui uni v. g. horologium furto, alteri per rapinam eripit, æquale damnum, non æqualem infert injuriam. — Satisfactio eam respicit æqualitatem, quæ fit per *medium rationis*,
quia

quia per rationem fit æstimatio tum offensæ, tum personarum, quibus satisfactio est ad commodanda. — Cùm vero restitutio respiciat damnum, cujus est redintegratio, fieri debet per *medium rei*; exigit proinde perfectam æqualitatem *rerum*, ita nimirum, ut is, qui ob damnum illatum minus habet, quàm jure perfecto habere debet, per restitutionem obtineat idem vel æquale.

Restitutionis *radices* ad duas potissimum partes reducuntur; videlicet ad *rem acceptam*, & ad *acceptationem seu damnificationem injustam*. — Itaque res accepta sive aliena extans in se formaliter, aut in æquivalenti apud eum, cui nullum eam tenendi competit jus, prima est radix, ex qua restitutionis evolvitur obligatio: unde hæc enata sunt axiomata: *Res clamat ad dominum*. Item: *Nemo cum alterius injuria, jactura & detrimento locupletari debet*. — Porro, si res apud dominum peritura fuisset ob incendium, naufragium, inundationem, deprædationem hostium &c. servata autem fuerit in manu aliena, restituenda erit domino, quia per id, quòd peritura fuisset, re ipsa autem, etsi per accidens, non perierit, non cessat esse domini; nullus enim abdicari dominii subintrat titulus. — Sed quid, si res aliena pereat apud te v. g. in communi inundatione, quæ eadem de causa certò etiam periisset apud dominum? Si fueris possessor bonæ fidei, resque, uti patet ex casu, tuam citra culpam perierit, teneberis

beris ad nihil. Quodsi fueris malæ fidei possessor, teneberis ad restitutionem in æquivalenti: ipso namque primo momento, quo rem alienam malâ fide occupare & possidere incipiebas, inchoabatur onus & obligatio restituendi, quæ obligatio omni momento injustæ possessionis renovatur, neque in decursu extinguitur per hoc, quod res etiam apud dominum peritura fuisset; quia enim tu rem injustè occupando, ejus suscepisti periculum, hinc tibi perit.

Restitutionis secunda radix est injusta acceptio vel damnificatio. Potest igitur alteri inferri damnum per id, quòd aut res illius injustè à quodam accipiat ac detineatur, aut quòd res illius per actionem injustam destruat, nihilo de ea remanente superstite. Primo casu obligatio restituendi ex duplici fonte profluit; scilicet tum ex re accepta, tum ex acceptione injusta. Secundo casu onus istud oritur ex sola injusta damnificatione; sic tamen utrimque, ut non solum res ipsa, si adhuc existat, aut illius æquivalens, si perierit, restitui debeat, sed refarcienda sint singula inde manantia damna, puta, omne lucrum cessans, & omne damnum emergens relatè ad rem ejusdemque fructus.

Ex radice rei acceptæ restituere tenetur etiam possessor bonæ fidei, in quantum res ipsa adhuc existit vel in se, vel in æquivalenti, quantum nempe ejus intuitu factus est

est ditior; eo ipso enim, quo quis advertit se se possidere illud, quod alienum est suumque clamat dominum, in vim juris naturalis subintrat & clamat naturæ officium: *cuique suum*. — Sed quid, si res aliena bonâ fide sit consumpta? si consumpta fuerit ita, ut nihil illius etiam in effectu seu æquivalenti reputabile sit, id est, si eam consumendo non pepercerit suis, proin ex ea ditior haud sit effectus, per se loquendo à restitutionis onere passim dicitur immunis; secus autem pro rata, id est, pro ratione existentiae in effectu restituere tenebitur.

Ad contrahendam obligationem restituendi, ubi nuda illata est damnificatio, ita nimirum, ut nec res accepta, nec ullum præmanibus sit emolumentum, passim requirunt culpam theologicam, eam videlicet, quæ imputatur ad peccatum per damnificationem alteri illatam: quæ quidem suppositâ, quemlibet ad restitutionem teneri ante omnem iudicis sententiam, res apud omnes est confecta. — Non ita convenitur pro casu, quo quidem damnificatio talis obtinet, — verum non nisi cum culpa, uti ajunt, juridica, culpâ theologicâ penitus seclusâ. — Disputare hoc loco non libet, utrum culpa juridica *lata*, videlicet omissio diligentiae illius, quam pro casu tali prudentes quique adhibere solent, non sit imputabilis ad culpam theologicam. — Ad decidendum præactæ quæstionis statum in conformitatem principiorum
juris

juris naturæ, id saltem statuendum erit, sup-
positâ culpâ juridicâ latâ ex parte damni-
ficantis commissâ, réque ex parte damnificati
ad competentem judicem delata, eâque cul-
pâ evictâ, subsecutâ dein justâ judicis sen-
tentiâ in damnificantem in ordine ad illati
damni reparationem, sententiæ huic omnino
parendum esse, eúmque ex jure naturæ hy-
pothetico, etiam sub legibus conscientiæ,
extunc obligatum esse ad resarciendum dam-
num illatum, quin & locum habeat occulta
compensatio.

*Finis primæ partis, seu juris naturalis
privati.*

*Sequitur pars secunda, sive jus naturæ
sociale.*

